

Itsen toteuttamista, optimointia ja tarinoiden kerrontaa

-Toimijuuden rakentumisen relationaalinen
tarkastelu maisteriopiskelijoiden
urasuunnittelussa

JONNA KORHONEN

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiaalipsykologia

Pro gradu -tutkielma

Marraskuu 2019

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos
Tekijä – Författare – Author Jonna Korhonen		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Itsen toteuttamista, optimointia ja tarinoiden kerrontaa -Toimijuuden rakentumisen relationaalinen tarkastelu maisteriopiskelijoiden urasuunnittelussa		
Oppiaine – Läroämne – Subject Sosiaalipsykologia		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu –tutkielma	Aika – Datum – Month and year 11 / 2019	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 71 + 3s.
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkielmassa tarkastellaan sosiaalitieteiden maisteriopiskelijoiden kuvauksia heidän opintojen aikaisesta urasuunnittelustaan. Työmarkkinoiden epävarmuuden ja työn muutoksen vuoksi erityisesti generalistialojen opiskelijoiden on aiemmin todettu olevan hankalaa suunnitella omaa uraansa. Tutkielman tavoitteena on tarkastella sitä, miten opiskelijat pyrkivät puheessaan vastaamaan heihin kohdistuviin urasuunnittelun odotuksiin ja millaisia kuvauksia urasuunnittelulle ja toimijuudelle urasuunnittelun kontekstissa rakentuu.</p> <p>Tutkielman teoreettis-metodologinen lähestymistapa on laadullinen asennetutkimus, minkä lisäksi tutkielma nojaa relationaaliseen ja retoriseen sosiaalipsykologiaan sekä sosiaaliseen konstruktionismiin. Aineisto koostuu yhdeksän yhteiskuntapolitiikan ja sosiologian opiskelijan haastatteluista. Opiskelijoiden puhetta tarkastellaan itse-esityksinä ja teoreettisinä analyysikäsitteinä hyödynnetään lisäksi tulkintarepertuaarin ja toimijuuden käsitteitä.</p> <p>Analyysin perusteella todetaan, että urasuunnittelu rakentuu opiskelijoiden puheessa monitulkintaisena ilmiönä. Lisäksi todetaan, että kaikki opiskelijat hyödyntävät omaa urasuunnitteluaan arvottavassa puheessa sekä ilmaisullisen individualismin että utilitaristisen individualismin tulkintarepertuaaria. Näistä ensimmäisessä korostuvat tehtyjen valintojen kohdalla kiinnostusten seuraaminen ja itsen toteuttaminen, kun taas jälkimmäisessä painotetaan valintojen kautta saatuja hyötyjä suhteessa omiin tavoitteisiin ja tulevaan uraan. Haastateltavien toimijuus rakentuu aineistossa edelleen erilaisena sen mukaan kumpaa tulkintarepertuaaria he ensisijaisesti hyödyntävät omien valintojensa kuvauksessa sekä riippuen siitä kuvaavatko he valintojensa kautta voivansa profiloitua jonkin tietyn aihepiirin osajina. Erilaisia aineistosta tunnistettuja toimijuustyyppisiä ovat tavoiteorientoitunut toimijuus, toimijuus geneerisen osaamisen hankkimisena, toimijuus itsen toteuttamisena ja toimijuus osaamisen tunnistamisena. Opiskelijoihin kohdistuva odotus omaa uraa ohjaavien valintojen aktiivisesta tekemisestä opintojen aikana merkityksellistyi aineistossa ensisijaisesti utilitaristisena uran optimointiin tähtäävänä tavoiteorientoituneena toimijuutena.</p> <p>Muuttuvien työmarkkinoiden ja yksilöityvien urapolkujen kontekstissa voi olla, että juuri konkreettisten valintojen kautta työllistävyyden optimointiin tähtäävä urasuunnittelu koetaan vaikeana. Sen sijaan oman osaamisen tunnistamisena rakentunut toimijuus näyttää aineiston valossa linkittyvän joustavuuteen uraa koskevia valintoja tehdessä. Tässä toimijuustyyppissä korostuvat erilaisten valintojen kautta saatujen hyötyjen ja osaamisen monipuolinen ja jatkuva reflektointi sekä kyky sanoittaa omaa osaamista tarvittaessa eri tavoin ja tilannesidonnaisesti.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords toimijuus, työllistävyyden, relationismi, retorinen sosiaalipsykologia, sosiaalinen konstruktionismi		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 SOSIAALITIEDEIDEN OPISKELIJOIDEN TYÖLLISTYVYYS	5
2.1 Sosiaalitieteilijöiden työmarkkinat.....	6
2.2 Työllistyvyys ja urasuunnittelu	8
2.3 Urasuunnittelu Helsingin yliopistossa.....	10
3 TEOREETTIS-METODOLOGINEN LÄHESTYMISTAPA	12
3.1 Sosiaalinen konstruktionismi	13
3.2 Laadullinen asennetutkimus.....	14
3.3 Itsen esittäminen, toimijuus ja tulkintarepertuaarit	16
3.4 Tiivistelmä lähestymistavasta ja tutkimuskysymykset	20
4 AINEISTON KERUU JA ANALYSOINTI	21
4.1 Aineiston keruu	21
4.2 Analyysin vaiheet.....	24
5 TULOKSET	25
5.1 Aineiston esittely ja kannanottojen perustelut.....	26
5.2 Tulkintarepertuaarit urasuunnittelun kommentoinnissa.....	34
5.2.1 Ilmaisullinen individualismi oman uran suunnittelussa.....	36
5.2.2 Utilitaristinen individualismi oman uran suunnittelussa.....	38

5.3 Toimijuus suhteessa työmarkkinoihin ja työllistyvyyteen	41
5.3.1 Tavoiteorientoitunut toimijuus.....	43
5.3.2 Toimijuus geneerisen osaamisen hankkimisena	45
5.3.3 Toimijuus itsen toteuttamisena	47
5.3.4 Toimijuus osaamisen tunnistamisena	49
6 DISKUSSIO	51
6.1 Yhteenvedo tuloksista	51
6.2 Urasuunnittelun pohdintaa	54
6.3 Tutkielman arviointia	61
6.4 Lopuksi.....	65
LÄHDELUETTELO	67
LIITTEET	72
Liite 1: Kuvaus tutkimuksesta ja suostumuslomake	72
Liite 2: Haastattelurunko.....	73

1 JOHDANTO

Viime vuosina on puhuttu paljon työn ja työmarkkinoiden muutoksesta. Digitalisaation ja automaation lisääntymisen nähdään jo nyt mutta erityisesti tulevana vuosina muuttavan työnteon tapoja ja työn sisältöjä sekä elinkeinorakennetta. Lisäksi globaali kilpailu ja toisaalta väestön ikääntyminen tuovat mukanaan uudenlaisia haasteita. Työurien kannalta tulevaisuuden työelämälle nähdään ominaisena epävarmuus ja sirpaloituminen: projektityöt, pätkätyöt ja yrittäjäys lisääntyvät. Työmarkkinoilla pärjäämisen ajatellaan edellyttävän työntekijöiltä uudenlaisia valmiuksia kuten joustavuutta ja kykyä sopeutua sekä kestää epävarmuutta. Työelämässä puolestaan kaivataan esimerkiksi yhteistyö- ja ongelmanratkaisutaitoja, sillä työtä tulee pystyä tekemään osana kulloiseenkin tarpeeseen muodostettuja verkostoja tai monialaisia tiimejä. Jatkuvan muutoksen vuoksi korostetaan työntekijöiden kykyä kehittää osaamistaan läpi työuran. Työntekijöiden arvellaan jatkossa tekevän urallaan monenlaisia työtehtäviä, ja myös täysin uuden suunnan hakeminen sekä uudelleen kouluttautuminen uran aikana yleistyy. (esim. Dufva ym. 2017; Lehti 2014.)

Vaikka työmarkkinoiden muutoksen nähdäänkin koskevan tavalla tai toisella kaikkia työntekijöitä, ovat korkeakoulutetut nuoret usein tämän tulevaisuuden työelämästä käytävän keskustelun keskiössä. Heidän tietämyksensä ja asiantuntemuksensa ajatellaan jatkossa muodostavan valtion kilpailuedun ja yhteiskunnan hyvinvoinnin perustan (ks. Yorke 2006). Osaamisen hyödyntämisen uudenlaisilla ja innovatiivisilla tavoilla uskotaan tuottavan työnantajille ratkaisevaa lisäarvoa ja kilpailuetua sekä ylläpitävän yhteiskunnan taloudellista hyvinvointia (Dufva ym. 2017).

Samanaikaisesti ollaan kuitenkin huolissaan siitä, riittävätkö korkeakoulutettujen valmiudet vastata heihin kohdistuviin korkeisiin odotuksiin muuttuvilla työmarkkinoilla.

Korkeakoulutettujen kasvanut työttömyys erityisesti vuodesta 2008 alkaneen talouden taantuman jälkeen sekä korkeakoulutuksen inflaatio työmarkkinoilla linkittyvät osaltaan huoleen opiskelijoiden tulevaisuudesta (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012). Väitöskirjassaan maistereiden valmiuksia työllistyä ja edetä urallaan tutkineen Tuomisen (2013) mukaan

haasteita on erityisesti generalisteilla, joiden tutkinto ei suoraan valmista heitä tiettyyn ammattiin.

Jatkuvasta muutoksesta, kiristyneestä kilpailusta ja työurien ennakoidusta sirpaloitumisesta huolimatta vastuu työllistyvyydestä (*employability*) nähdään vahvasti yksilöllä itsellään. Yhdeksi keinoksi vastata työllistyvyyden ja epävarmuuden haasteeseen on esitetty aktiivista urasuunnittelua ja oman urapolun määrätietoista rakentamista, jonka odotetaan alkavan jo opintojen aikana (esim. Lehti 2014; Tuominen 2013; Tuononen 2019). Oman osaamisen ja sen tarjoamien mahdollisuuksien tunnistamisen sekä asiantuntijuuden aktiivisen rakentamisen ajatellaan tarjoavan jatkuvuutta ja turvaa muutoksen keskellä (Carver ym. 2014; Savickas 2012). Korkeasti koulutettujen palvelut – työryhmän loppuraportissa todetaan:

Työelämässä menestyminen edellyttää kaikilta työntekijöiltä ja työnhakijoilta ura- ja työnhakutaitoja, jotka voidaan nähdä myös eräänlaisina kansalaistaitoina. Työhaun ja urasuunnittelun tekniikkaa voidaan opettaa, mutta sisällön urasuunnitelmille tuottaa ja uravalinnat tekee korkeasti koulutettu itse. Ohjaus- ja neuvontatyön tekevien keskeinen tehtävä on voimaannuttaa korkeasti koulutettu asiakas niin, että tämä voi rakentaa positiivisella tavalla omaa tulevaisuuttaan ja kykenee tekemään tilanteensa vaatimia valintoja. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, s. 5).

Urasuunnittelu- ja työnhakutaitojen hankkimista pidetään siis työelämässä menestymisen edellytyksenä. Korkeasti koulutetuilta odotetaan urasuunnitelmia ja niitä tukevia konkreettisia uravalintoja, joiden kautta omaa tulevaisuutta rakennetaan. Puhe urataidoista kansalaistaitoina puolestaan korostaa, että kysymys ei liity vain yksilön urakehitykseen, vaan urataitojen hankkiminen ja oman työllistyvyyden aktiivinen edistäminen ymmärretään myös yksilön velvollisuutena yhteiskuntaa kohtaan.

Edellä kuvatun mukaisesti myös yliopisto-opiskelijoiden odotetaan aktiivisesti suunnittelevan ja ohjaavan uraansa sekä hankkivan opintojen aikana ja niiden ohella sellaisia taitoja ja osaamista, jotka parhaiten tukevat juuri heidän yksilöllistä urapolkuaan (Kanniainen 2014; Lehti 2014). Opiskelijoilta odotetaan siis aktiivista toimijuutta (*agency*) suhteessa valmistumisen jälkeiseen työllistymiseen, tulevaan uraan ja epävarmoihin työmarkkinoihin. Puhe jatkuvasta muutoksesta voi kuitenkin Kanniaisen (2014) mukaan johtaa siihen, ettei mahdollisuuksiin ohjata ja suunnitella omaa uraa uskota.

Tässä pro gradu –tutkielmassa tarkastelen urasuunnittelua toimijuusodotusten yhtenä puolena. Toimijuuden käsitteen lisäksi hyödynnän Goffmanin (1959) ajatusta itsen esittämisestä (*self-presentation*), jota tulkiten relationaalisen viitekehyksen (esim. Lock & Strong 2010; Vesala 2005) mukaisesti. Erityisesti olen kiinnostunut siitä, millä tavoin ja millaista kuvausta opiskelijat itsestään ja omasta toimijuudestaan urasuunnittelun kontekstissa rakentavat ja miten he pyrkivät vastaamaan heihin kohdistuviin urasuunnittelun odotuksiin.

Tutkielman luvussa 2 kuvaan ensin sosiaalitieteiden opiskelijoiden tämän hetkisiä työmarkkinoita. Luvussa esitellään myös aiempaa työllistyvyystutkimusta sekä urataitomalli, joka Helsingin yliopiston urapalveluiden mukaan kuvaa urasuunnittelun eri puolia. Lisäksi kuvataan HY:n urapalveluiden toiminnassa vaikuttavat *life design* –teoria ja altistetun sattuman –teoria (*planned happenstance*), jotka edustavat uudempaa näkemystä urasuunnittelusta työn muutoksessa.

Luvussa 3 puolestaan esitellään hyödyntämäni laadullisen asennetutkimuksen teoreettis-metodologinen lähestymistapa. Sen lisäksi luvussa on tiivistetty tutkielman taustalla vaikuttavat sosiaalisen konstruktionismin ja relationaalisen näkökulman tärkeimmät taustaoletukset. Näiden pohjalle rakentuvat tulkintani toimijuudesta, työllistyvyydestä ja Goffmanin teoriasta itsen esittämisessä. Luvun lopuksi määrittelen pro gradun tutkimuskysymykset.

Haastatteluaineiston keruu ja sen käsittely kuvataan luvussa 4, ja luvussa 5 keskitytään tuloksiin. Miten haastattelemani sosiaalitieteiden maisteriopiskelijat pyrkivät vastaamaan heihin kohdistuviin urasuunnittelun odotuksiin ja millaisena toimijuus urasuunnittelun kontekstissa heidän puheessaan rakentuu. Luvussa 6 pohdin tekemiäni havaintoja suhteessa aiemmin esiteltyihin urasuunnittelumalliin ja -teorioihin sekä työllistyvyyskeskusteluun.

2 SOSIAALITIEDEIDEN OPISKELIJOIDEN TYÖLLISTYVYYS

Syksyllä 2019 korkeakoulutettujen työmarkkinatilanne on suhteellisen hyvä. AKAVA:n julkaiseman työttömyyskatsauksen (2019) mukaan työttömänä oli elokuussa 36 406 korkeakoulutettua, mikä on noin 5 % korkeakoulutetusta työvoimasta. Työttömistä 2 869 oli viimeisen vuoden aikana korkeakoulusta valmistuneita, mikä puolestaan on 2,3 % vähemmän kuin vastaava luku samaan aikaan edellisvuonna. Katsauksen mukaan myös korkeakoulutettujen työttömyyden arvellaan kuitenkin olevan nousussa. (AKAVA 2019.)

Sekä korkeakoulutettujen yleensä että myös sosiaalitieteilijöiden työmarkkinat ovat kuitenkin muuttuneet aiempaa epävarmemmiksi, mihin on vaikuttanut useampi erillinen kehityskulku. Ensimmäinen näistä on vuonna 2008 finanssikriisistä alkanut yleinen talouden taantuma, jonka jälkeen työttömien osuus myös korkeasti koulutetusta työvoimasta on kasvanut (AKAVA 2019). Lisäksi korkeakoulutuksen nopea yleistyminen Suomessa 80-luvulta alkaen on osaltaan johtanut maisterintutkinnon arvon suhteelliseen heikkenemiseen (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012). Esimerkiksi Rouhelo (2014) toteaa ajatuksen korkeakoulutuksesta varman työllisyyden takaajana selvästi muuttuneen. Siinä missä vielä 80-luvulla valmistuneet korkeakoulutetut generalistit työllistyivät hänen mukaansa melko vakaille ja lineaarisesti eteneville urille, sisältyi jo 90-luvulla valmistuneiden työuriin huomattavasti useammin pätkätöitä, ajoittaista työttömyyttä ja koulutusta vastaamattomia tehtäviä. Generalisteilla viitataan sellaisille aloille valmistuneisiin työntekijöihin, joilla tutkinto ei suoraan pätevöitä heitä tiettyyn ammattiin tai työtehtävään. (Rouhelo 2014.)

Myös Tuomisen (2013) mukaan haasteita työllistymisessä valmistumisen jälkeen on muita useammin generalistialojen maistereilla, joihin myös sosiaalitieteilijät lukeutuvat. Hänen mukaansa erityisesti sellaiset vastavalmistuneet generalistimaisterit, joiden opinnot olivat kestäneet muita pidempään olivat myös muita useammin työttömiä valmistumisesta seuraavana vuonna tai he työskentelivät tehtävissä, jotka eivät heidän oman arvionsa mukaan vastanneet koulutusta. (Tuominen 2013.)

Edellä mainittujen tekijöiden lisäksi myös digitalisaatio ja globalisaatio ovat lisänneet ja niiden ennakoidaan myös jatkossa lisäävän epävarmuutta sekä työmarkkinoilla että työurilla. Automatisaation ennakoidaan jatkossa korvaavan suuren määrän työpaikoista ja globalisaation myötä muutokset esimerkiksi maailman taloudessa heijastuvat myös työmarkkinoihin, työllistyvyyteen sekä yksilötasolla urapolkuihin. (esim. Rouhelo 2014.) Dufva ym. (2017) ennakoivat, että tulevaisuudessa työn tekeminen itsessään tulee muuttumaan siten, että toimeentulo saadaan entistä useammin useista lähteistä ja osaamissisältöjen sijaan korostuu arvon tuottaminen vuorovaikutteisesti. Myös työn monimuotoisuuden ja itseohjautuvuuden odotetaan lisääntyvän. Tulevaisuuden työhön ja siitä käytävään keskusteluun liittyy heidän mukaansa paljon epävarmuutta. (Dufva ym. 2017.)

Seuraavaksi kuvaan vielä valtiotieteilijöiden, joihin sosiaalitieteilijätkin kuuluvat, tämän hetkisiä työmarkkinoita ja työllistymistä tuoreiden tilastojen ja tutkimuksen valossa. Valtiotieteilijöiksi on tässä katsottu valtiotieteiden maisterit (VTM), yhteiskuntatieteiden maisterit (YTM) sekä hallintotieteiden maisterit (HTM). Tämän jälkeen esittelen yleisellä tasolla erilaisia lähestymistapoja työllistyvyydestä tutkimukseen ja tarkastelen urasuunnittelua yhtenä ratkaisuna työllistyvyyden haasteeseen.

2.1 Sosiaalitieteilijöiden työmarkkinat

Yhteiskunta-alan korkeakoulutetut ry:n teettämän Työmarkkinatilannetutkimuksen (Pursiainen 2019) mukaan valtiotieteilijöiden suurin työllistäjä kaikissa ikäryhmissä vuonna 2018 oli valtio, joka työllisti noin 32 % kyselyn vastaajista. Myös vastavalmistuneiden työllistäjänä sen osuus oli 31 %. Kunnissa työskenteli vastaushetkellä 20 % liiton jäsenkyselyyn vastanneista ja vastavalmistuneista vastaajista 22 %. Yksityinen sektori puolestaan työllisti 20 % kaikista valtiotieteilijöistä ja 26 % vastavalmistuneista, kun taas kolmannella sektorilla työskenteli 16 % kaikista vastaajista ja 14 % vastavalmistuneista. Lisäksi yliopistot ja ammattikorkeakoulut työllistivät noin 10 % sekä

kaikista vastaajista että vastavalmistuneista. Tyypillisimpiä työtehtäviä valtiotieteilijöillä olivat erilaiset asiantuntijatehtävät, joissa toimi 71 % vastaajista. Seuraavaksi yleisimpiä tehtäviä olivat johtotehtävät (24 %). Työssäkäyvistä vastaajista työtilannetta silloisella työpaikallaan piti vähintään melko vakaana 79 % kaikista työssäkäyvistä valtiotieteilijöistä ja vastavalmistuneistakin 77 %. (Pursiainen 2019.)

Samaisen Työmarkkinatilannetutkimuksen vastaajista työttömänä vastaushetkellä lokakuussa 2018 oli 4,2 %. Vastavalmistuneista eli vuosien 2017 ja 2018 aikana valmistuneista ja työvoimaan kuuluvista vastaajista vastaushetkellä oli kokopäiväisesti töissä 76,4 %. Osa-aikaisesti töissä heistä oli lisäksi lähes 10 %. Työttömänä vastavalmistuneista valtiotieteilijöistä oli vastaushetkellä 8,4 % ja päätoimisena opiskelijana 9 %. Vastavalmistuneista 69 %:lla oli ollut työpaikka jo valmistuessaan, ja keskimäärin työllistyminen valmistumisen jälkeen niillä valtiotieteilijöillä, joilla ei ollut valmistumishetkellä työpaikkaa, oli kestänyt seitsemän kuukautta. Lisäksi puolet ilman työpaikkaa valmistuneista oli työllistynyt alle neljässä kuukaudessa. Kaikista vastavalmistuneista kolmasosa oli ollut työttömänä tai lomautettuna ainakin jossain vaiheessa valmistumisen jälkeen ja työnhaku oli heillä tuolloin kestänyt keskimäärin 19 viikkoa. (Pursiainen 2019.)

Tuomisen (2013) mukaan korkeakouluopiskelijoiden siirtymät opiskeluista työelämään kestävät nykyään aiempaa pidempään ja ne sisältävät aiempaa enemmän määräaikaista tai ketjutettuja työsuhteita sekä projektitöitä. Määräaikaiset työsuhteet näyttävät myös ammattiliiton teettämän tutkimuksen mukaan olevan melko tyypillisiä myös valtiotieteilijöille (Pursiainen 2019). Liiton teettämän kyselyn mukaan kokopäivätyössä olevista vastavalmistuneista puolet oli syksyllä 2018 määräaikaisessa työsuhteessa. Kaikista alle 30-vuotiaista valtiotieteilijöistä määräaikaisessa työsuhteessa oli 56 % ja vielä 30-40-vuotiaidenkin ryhmässä määräaikainen työsuhde oli 29 %:lla vastaajista. Edelleen kaikista vastaajista määräaikaisissa työsuhteissa työskenteli 22 %. (Pursiainen 2019.)

2.2 Työllistyvyys ja urasuunnittelu

Muuttuvat työmarkkinat ja huoli korkeasti koulutettujen osaajien kyvystä vastata työn muutoksen mukanaan tuomiin haasteisiin ovat johtaneet siihen, että myös yliopisto-opiskelijoiden työllistyvyyttä (*employability*) on tutkittu paljon (ks. Tomlinson 2012). Yorke (2006) määrittelee työllistyvyyden kokonaisuudeksi, johon sisältyy sellaisia taitoja, osaamisia ja henkilökohtaisia ominaisuuksia, jotka auttavat yksilöä työllistymään ja menestymään urallaan. Työllistyvyydellä ymmärretään siis yksilön henkilökohtaista yhdistelmää työelämän kannalta olennaisia tekijöitä, joita hän voi tietoisesti pyrkiä kehittämään ja kerryttämään ja joiden ajatellaan vaikuttavan positiivisesti menestykseen läpi työuran. (Yorke 2006.) Poutasen (2014) mukaan vastuun työllistyvyydestä ja sen kehittämisestä nähdään nykyään olevan vahvasti yksilöllä itsellään.

Perinteisessä työllistyvyystutkimuksessa on tyypillisesti pyritty tunnistamaan niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat työllistyvyyteen positiivisesti. Tutkimuksesta riippuen on tarkasteltu esimerkiksi erilaisten luonteenpiirteiden suhdetta työllistyvyyttä koskeviin asenteisiin (Qureshi ym. 2016) tai työllistyvyyden kannalta tärkeiksi koettuja taitoja (Andrews & Higson 2008). Lisäksi on pyritty mallintamaan erilaisten työllistyvyyteen vaikuttavien tekijöiden keskinäisiä suhteita (Pool & Sewell 2007). Työllistyvyyttä on tutkittu niin opiskelijoiden oman kokemuksen (Kirves 2014; Morrison 2014) kuin työnantajien näkemyksen (Hinchliffe & Jolly 2011) kautta sekä verrattu näitä toisiinsa (Saunders & Zuzel 2010). Lisäksi on arvioitu yliopistojen opetussuunnitelmien tai uraohjauksen keinoja tarjota opiskelijoille työllistyvyyttä tukevia taitoja (Fallows & Steven 2000).

Erityisesti viime aikoina perinteistä työllistyvyyden tutkimusta on kritisoitu yksiulotteiseksi. Kun työllistyvyys ymmärretään yksilön sisäisenä piirteiden ja valmiuksien kokoelmana, voidaan karrikoidusti esittää, että työllistyminen ja urakehitys seuraavat automaattisesti oikeiden työelämävalmiuksien ja osaamisten kehittämistä. Esimerkiksi alueelliset erot työvoiman kysynnässä ja eri etnisten ryhmien vaikeudet työllistymisessä jäävät tämän tyyppisessä tarkastelussa huomiotta. Lisäksi erityisesti urien odotetun

sirpaleisuuden ja jatkuvan muutoksen keskellä myös työllistyvyyttä on alettu lähestyä laajempänä ilmiönä. (Brown ym. 2003; myös Tuominen 2013.)

Uudemmassa työllistyvyystutkimuksessa korostetaan enemmän elinikäistä oppimista, joustavuutta ja itsereflektiota sekä yksilön kykyä aktiivisesti johtaa ja ohjata uraansa epävarmuudesta ja muutoksesta huolimatta. Esimerkiksi Tuominen (2013) esittää tutkimuksensa pohjalta, että opiskelijoiden työllistyvyydestä ja työelämään siirtymisessä puhuttaessa ”*yksittäisten taitojen sijaan tulisi kiinnittää huomio kokonaisvaltaisempaan opiskelijan henkilökohtaisen kehittymiseen, parempaan opiskelijoiden uraohjaukseen ja -suunnitteluun sekä harjoittelu- ja työmahdollisuuksien kehittämiseen ja niissä opitun hyödyntämiseen*” (Tuominen 2013, s.34).

Reflektoinnin, oman osaamisen kuvaamisen sekä urasuunnittelun merkitystä työllistyvyydelle korostaa tuoreessa väitöskirjassaan myös Tuononen (2019). Hänen oppimisen ja työllistyvyyden suhdetta tarkastelevassa tutkimuksessaan epäselvät urasuunnitelmat nousivat esiin yhtenä syynä työelämässä pian valmistumisen jälkeen koettuihin ongelmiin. Lisäksi opitun ymmärtämiseen tähtäävä eli oppimista refleктоiva opiskelutyyli oli tutkimuksen mukaan kolme vuotta valmistumisen jälkeen yhteydessä kokemukseen akateemisen koulutuksen hyödyllisyydestä työelämässä. (Tuononen 2019.)

Urataitoja ja urasuunnittelutaitoja erittelevän Bridgstockin (2009) mukaan uran rakentamisessa on olennaista pystyä tietoisesti hallitsemaan työn, oppimisen ja muun elämän muuttuvaa kokonaisuutta. Hänen mukaansa työllistyvyyttä on mahdollista parantaa hankkimalla uran johtamistaitoja (*career management skills*), joiden avulla yksilöt voivat läpi elämän proaktiivisesti johtaa omaa uraansa realististen ja mielekkäiden tavoitteiden suuntaisesti. Olennaista tässä prosessissa on hänen mukaansa tunnistaa, arvioida ja toteuttaa tavoitteiden ja uran kannalta tärkeitä päätöksiä. (Bridgstock 2009.)

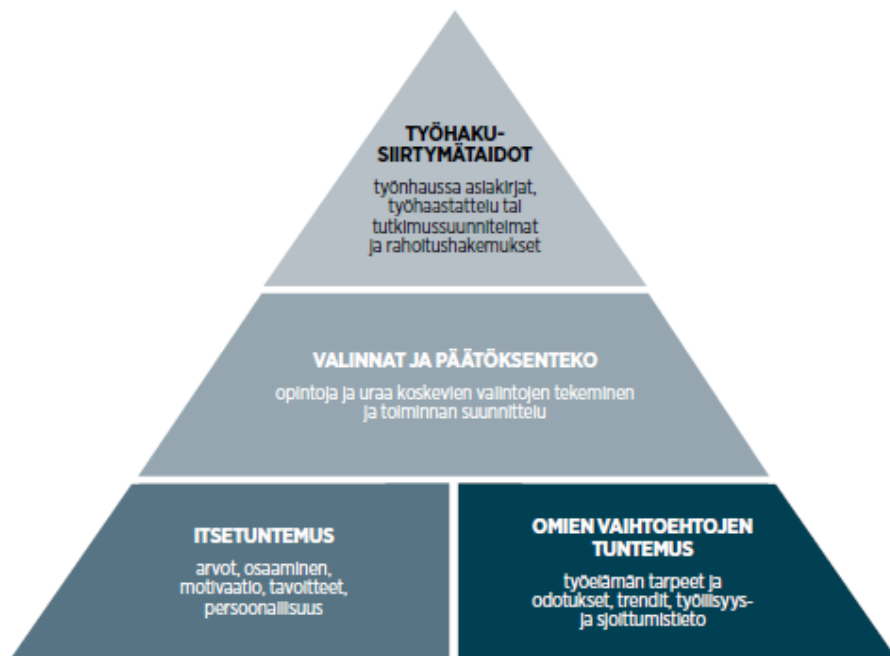
Urasuunnittelutaitoja (*career building skills*) Bridgstock (2009) kuvaa olennaiseksi osaksi uran johtamistaitoja. Urasuunnittelutaidot sisältävät hänen mukaansa työmarkkinoihin,

työuriin ja yleisemminkin työelämään liittyvän tiedon haun ja hyödyntämisen, työpaikan etsimiseen ja säilyttämiseen liittyvät taidot sekä uralla etenemiseen tai muuhun päämäärään liittyvien mahdollisuuksien tunnistamisen ja niiden edistämisen. Sekä yleisiä työelämätaitoja että oman erityisalan osaamista tulee hänen mukaansa voida hyödyntää työelämässä joustavasti ja strategisesti. Lisäksi olennaista on tunnistaa tarve muuttaa suunnitelmia joustavasti. (Bridgstock 2009.)

Tiivistäen voidaan siis sanoa, että aiemmasta palkkatyön ja lineaaristen urien hahmottamisesta ollaan siirtymässä uudenlaiseen näkemykseen sirpaleisista ja yksilöllisistä työurista, minkä vuoksi myös käsitys työllistyvyydestä on muuttunut. Tässä muutoksessa korostuu elinikäisen osaamisen päivittämisen lisäksi yksilön kyky aktiivisesti ohjata työtään ja uraansa sekä tehdä siihen liittyviä konkreettisia valintoja. Työurien muutoksen ja sirpaloitumisen keskellä urasuunnittelun voi kuitenkin olettaa olevan vaikeaa erityisesti generalistialojen opiskelijoille, sillä heidän tutkintonsa mahdollistaa sijoittumisen hyvin erilaisiin organisaatioihin ja työtehtäviin, mutta vastuu suunnan löytämisestä ja työllistyvyydestä jää jokaisen opiskelijan oman aktiivisuuden varaan. Korkeakoulujen uraohjauksen kannalta Kanninen (2014) esittää oleva olennaista tukea yksilön pystyvyysuskomuksia ja niiden mahdollistamaa aktiivista ja päämääräsuuntautunutta työnhakua.

2.3 Urasuunnittelu Helsingin yliopistossa

HY:n uraohjaus perustuu kolmion muodossa havainnollistettuun urataitomalliin, jota hyödynnetään valmennuksissa ja koulutuksissa ja jonka ajatellaan kuvaavan urasuunnittelun eri osa-alueita (Carver ym. 2014). Edellä kuvattuun tapaan myös siinä korostuvat oman uran ja työllistyvyyden tietoinen ja aktiivinen työstäminen sekä jo opintojen aikana tehtyjen konkreettisten valintojen merkitys.

Helsingin yliopiston urataitomalli (Carver ym. 2014).

Urataitomallin alaosaan on sijoitettu itsetuntemus ja vaihtoehtojen tuntemus, joiden ajatellaan muodostavan pohjan urataidoille. Itsetuntemuksen osalta korostetaan oman osaamisen ja henkilökohtaisten vahvuuksien tunnistamista ja sanoittamista sekä uraan ja työhön liittyvien toiveiden hahmottamista. Vaihtoehtojen tuntemus puolestaan viittaa käytännön toimintamahdollisuuksien tunnistamiseen. Se sisältää tiedon työelämän tarpeista ja odotuksista, oman alan alumnien sijoittumisesta ja työllisyydestä sekä yleisemmin trendeistä työmarkkinoilla. Urataitomallin keskiosa koostuu valinnoista ja päätöksenteosta. Näillä viitataan henkilökohtaiseen tapaan suunnitella uraa ja tehdä siihen linkittyviä ja sitä tukevia konkreettisia valintoja. Viimeisenä kolmion kärjessä ovat työnhaku- ja siirtymätaidot, joilla puolestaan tarkoitetaan konkreettisia työnhakuun liittyviä taitoja kuten CV:n ja työhakemuksen tekemistä ja työhaastatteluun valmistautumista. Itsetuntemuksen pohjalle rakentuva oman osaamisen ja vahvuuksien sanoittaminen ja konkretisointi ovat myös tässä olennaisia. (Carver ym. 2014; Urasuunnittelukoulutus HY:ssä.)

Carver ym. (2014) toteavat, että HY:n uraohjauksessa hyödynnetään edellä esitellyn urataitomallin lisäksi *life designia*, ja altistetun sattuman teoriaa (*planned happenstance*). Näistä ensimmäisessä pyritään Savickasin (2012) mukaan tukemaan yksilön kykyä suunnitella elämäänsä jatkuvassa muutoksessa. Life designissa yksilön kyky tuottaa mahdollisesti sirpaleisesta työurasta pienempien tarinoiden kautta yksi suurempi yhtenäinen tarina ja muokata sitä tarpeen mukaan nähdään tärkeänä keinona tuottaa jatkuvuutta ja varmuutta epävarmassa työelämässä. (Savickas 2012; myös Carver ym. 2014.)

Krumboltzin (2009) altistetun sattuman teorian ytimessä puolestaan on oppimismahdollisuuksien tunnistaminen myös ennalta suunnittelemattomissa tapahtumissa. Teorian mukaan olennaista on suhtautua kaikkiin tapahtumiin avoimesti, mikä auttaa tunnistamaan niiden kautta avautuvia mahdollisuuksia. Uteliaisuus, sinnikkyys, joustavuus, optimismi ja riskinotto kyky ovat teorian mukaan hyödyllisiä taitoja, jotka auttavat hyödyntämään eteen tulevia konkreettisen toiminnan mahdollisuuksia. (Krumboltz 2009; Mitchell ym. 1999; myös Carver ym. 2014.)

Urataitomalliin sisältyvien ulottuvuuksien pohdinta, uraan ja tulevaisuuteen liittyvien valintojen teko ja niiden kautta eteen tulevien mahdollisuuksien tunnistaminen ja hyödyntäminen sekä oman uratarinan tuottaminen voidaan siis ymmärtää sellaisina tapoina toimia opintojen aikana, joiden kautta opiskelijalla ajatellaan olevan mahdollisuus parantaa omaa työllistyvyyttään. Muuttuvilla ja epävarmoilla työmarkkinoilla ja työelämässä pärjäämisessä korostetaan erityisesti yksilön omaa aktiivisuutta ja urasuunnittelua.

3 TEOREETTIS-METODOLOGINEN LÄHESTYMISTAPA

Tässä tutkielmassa hyödynnetty tapa lähestyä työllistyvyyttä, urasuunnittelua ja toimijuutta pohjautuu sosiaalisen konstruktionismin tutkimusperinteeseen, jota kuvataan lyhyesti tämän luvun ensimmäisessä osassa. Tarkempi teoreettis-metodologinen lähestymistapani eli

laadullinen asennetutkimus ja siihen liittyvät olennaiset taustaoletukset puolestaan esitellään alaluvussa 3.2. Näiden pohjalta määrittelen lopuksi käyttämäni tulkintakäsitteet ja tutkimuskysymykset.

3.1 Sosiaalinen konstruktionismi

Sosiaalinen konstruktionismi on laaja termi, jonka alle voidaan katsoa kuuluvan lukuisia erilaisia teoreettisia lähestymistapoja. Yhteistä näille lähestymistavoille on Burrin (2003) mukaan ajatus siitä, että tapamme ymmärtää maailmaa ja sen ilmiöitä on pohjimmiltaan aina sosiaalinen ja siksi aika- ja kulttuurisidonnainen. Sekä kieli että sen sisältämät merkitykset opitaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sen kautta, millä tavoin erilaisista ilmiöistä ja tapahtumista ympärillämme puhutaan. Tämän vuoksi myös perinteisesti yksilön sisäisiksi mielletyt kognitiot kuten tapa ajatella, tavoitteet ja ihanteet ovat erottamattomasti sidoksissa meitä ympäröivään sosiaaliseen maailmaan. (Burr 2003.)

Edelleen sosiaalisesti opitut tapamme ymmärtää maailmaa linkittyvät sosiaalisen konstruktionismin mukaan yhteiskuntaa konkreettisesti ohjaaviin käytäntöihin ja toiminnan seurauksiin. Se miten asioista puhutaan ei ole erillinen siitä, miten esimerkiksi käytännöt, lait ja sanktiot on rakennettu. Myös yhteiskunnan rakenteet muodostuvat jaetun ymmärryksen pohjalta. Koska tavoilla puhua ajatellaan olevan seurauksia käytännön elämässä, kielenkäyttö ymmärretään mikrotasolla sosiaalisena toimintana. Kieli itsessään nähdään välineenä, jonka avulla jaettuja merkityksiä tuotetaan ja jonka kautta merkitykset voivat muuttua. (Burr 2003.)

Edellä kuvattujen oletusten vuoksi sosiaalisen konstruktionismin alla tehtävässä tutkimuksessa ollaan tyypillisesti kiinnostuneita kielenkäytöstä ja siinä ilmenevistä sosiaalisesti jaetuista tavoista ymmärtää erilaisia ilmiöitä. Yksilötasolla tarkastellaan usein sitä, millä tavoin erilaisia ilmiöihin liitettyjä merkityksiä käytetään puheessa, miten niistä neuvotellaan tai millaisia ongelmia niihin liitetään. (Burr 2003).

Tässä pro gradussa sosiaalinen konstruktionismi näkyy siinä, miten työllistyvyyttä ja urasuunnittelua lähestytään. Analyysi keskittyy siihen, miten urasuunnittelusta ja työllistyvyydestä puhutaan eli millaisia sosiaalisesti opittuja ja kulttuurisesti jaettuja merkityksiä niihin liitetään. Oletuksena on, että opintojen aikaista urasuunnittelua ja sen suhdetta oman tulevaisuuteen voidaan kuvata monella tavalla.

3.2 Laadullinen asennetutkimus

Pro graduni tarkempi teoreettis-metodologinen lähestymistapa on Vesalan ja Rantasen (2007) kehittämä laadullinen asennetutkimus (*qualitative attitude approach*), joka nojaa relationaaliseen ja retoriseen sosiaalipsykologiaan. Asenteen käsite ymmärretään lähestymistavan piirissä väljästi jotakin kohdetta negatiivisesti tai positiivisesti arvottavina ilmaisuina. Tämän vuoksi laadullisen asennetutkimuksen metodologia soveltuu hyvin myös sen tarkasteluun, miten ja millaisia merkityksiä jollekin sosiaalisesti merkitykselliselle kohteelle kannanottoja sisältävässä puheessa rakennetaan. Ilmiöiden merkityksen ajatellaan rakentuvan puheessa vuorovaikutteisesti, sillä kannanottoja ja niiden tarkennuksia tuotetaan yhdessä muiden toimijoiden kuten haastattelijan kanssa. Lisäksi laajempi sosiaalinen konteksti ja siihen linkittyvät mahdolliset tavat merkityksellistää erilaisia ilmiöitä ovat läsnä puheessa rakentuissa merkityksissä. (Vesala & Rantanen 2007.)

Vesalan ja Rantasen (2007) mukaan laadullisessa asennetutkimuksessa kannanottoja on mielekästä tarkastella sosiaalisena toimintana. Argumentoiva puhe ymmärretään aktiivisena toimintana, jota voidaan käyttää moniin erilaisiin tarkoituksiin. Tämän vuoksi kannanottoja ja niiden perusteluja tarkastellaan osana kulloistakin vuorovaikutustilannetta, eikä asenteiden tai kannanottojen siis ajatella olevan yksilön sisäisiä ja muuttumattomia rakenteita. Sen sijaan ne ymmärretään merkityksellisinä tekoina kulloisessakin tilanteessa. (Vesala & Rantanen 2007.)

Retoriseen sosiaalipsykologiaan nojaten Vesala ja Rantanen (2007) esittävät edelleen, että ottaessaan kantaa esimerkiksi erilaisiin väittämiin yksilöt tuottavat samalla kuvausta

itsestään ja asemoivat itseään sekä arvottamisen kohteeseen että muihin puheessa esiin tuleviin kohteisiin. Arvottavassa puheessa yksilöiden ajatellaan siis rakentavan suhdetta itsensä ja arvotettavan kohteen välillä. Myös tyypillisesti yksilönpsykologisina ymmärrettyjä ilmiöitä ja käsitteitä voidaan näin ollen tarkastella kuvauksina yksilön ja ympäristön suhteesta. (Vesala & Rantanen 2007.) Retorisen sosiaalipsykologian lisäksi lähestymistapa nojaakin relationaaliseen metateoriaan, jossa Emirbayerin (1997) mukaan ilmiöiden ja tapahtumien ei ajatella olevan itsessään tietynlaisia vaan jatkuvassa muutoksessa. Ilmiöiden ajatellaan saavan kulloisenkin merkityksensä tilannekohtaisesti esimerkiksi erilaisten näkökulmien kautta, vertaamalla tai rinnastamalla niitä johonkin muuhun. (Emirbayer 1997.) Myös tässä tutkielmassa hyödynnetty relationaalinen lähestymistapa korostaa siis ilmiöiden dynaamista luonnetta, merkitysten tilannesidonnaisuutta sekä niiden rakentumista yksilön suhteessa ympäristöön.

Lopulta laadullisessa asennetutkimuksessa huomio kiinnittyy myös sosiaalisen maailman kiistanalaisuuteen, minkä vuoksi mielenkiinnon kohteena on juuri argumentaation tarkastelu. Saman haastateltavan ajatellaan voivan ilmaista keskenään ristiriitaisilta vaikuttavia kannanottoja, sillä sosiaalisen elämän ilmiöt eivät ole yksiselitteisiä. Puheen kohteena olevia ilmiöitä voidaan aina merkityksellistää ja arvottaa eri tavoin ja erilaisista näkökulmista. Tästä johtuen mielenkiinto kohdistuu analyysissä sellaisiin kuvauksiin, varauksiin ja ehtoihin, joiden kautta variaatiota jäsennetään. Argumentaatiota lähestytään prosessina, joka muuttuu ja muotoutuu jatkuvasti keskustelun edetessä. (Vesala & Rantanen 2007).

Tutkielmassa tarkasteltavat toimijuus, urasuunnittelu ja työllistyvyys voidaan siis laadullisen asennetutkimukseen pohjautuvassa tutkimusasetelmassa ymmärtää yksilön sisäisten ominaisuuksien ja toimintojen sijaan sosiaalisiksi ilmiöiksi. Niille annetut merkitykset rakentuvat vuorovaikutuksessa, jolloin merkityksistä ja tulkinnoista voidaan myös neuvotella. Laadullinen asennetutkimus sopii hyvin yhteen oman kysymyksenasetteluni kanssa, sillä se tekee erityisen hyvin näkyväksi juuri ilmiöiden sosiaalisuuden, relationaalisuuden ja kontekstisidonnaisuuden. Asenteiden ja niiden

ilmaisujen ajatellaan olevan haastattelun aikana jatkuvassa muutoksessa. Tästä seuraa se, että variaatiota sekä eri haastateltavien kannanotoissa mutta myös samojen haastateltavien puheessa oletetaan voivan esiintyä. Samoin oletetaan, että arvottamisen kohde voidaan määritellä monella tavalla, monista näkökulmista ja keskenään ristiriitaisilla tavoilla.

Edelleen kielenkäyttö ymmärretään tutkielmassa aktiivisena toimintana, jota tarkastelemalla huomio kiinnittyy siihen mitä puheessa tehdään ja miten. Kannanottojen perustelut, ehdot ja tarkennukset jäsentävät aineiston variaatiota. Analyysissa tarkastelen sitä, miten erilaisia versioita urasuunnittelusta rakennetaan ja miten niitä edelleen hyödynnetään tuottamaan kuvausta itsestä ja omasta toimijuudesta. Näitä kysymyksiä erittelen erityisesti kahden teoreettisen käsitteen kautta, jotka ovat itsen esittäminen (*self-presentation*) ja toimijuus (*agency*). Lisäksi hyödynnän tulkintarepertuaarin (*interpretative repertoire*) käsitettä havainnollistamaan sitä, miten itse-esityksiä ja toimijuutta puheessa konkreettisesti rakennetaan.

3.3 Itsen esittäminen, toimijuus ja tulkintarepertuaarit

Ervin Goffmanin (1959) mukaan ihmiset ovat toimiessaan aina tietoisia sosiaalisesta ympäristöstään. Tunnetulla teatterimetaforallaan hän kuvaa sitä, miten yksilöt pyrkivät sosiaalisissa tilanteissa esittämään itsensä sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla. (Goffman 1959.) Lock ja Strongin (2010) mukaan Goffmanin näkökulma havainnollistaa hyvin sitä, miten yksilöt tunnistavat erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa heihin kohdistuvia odotuksia ja miten he toiminnan ja vuorovaikutuksen kautta pyrkivät vastaamaan näihin odotuksiin ja niistä tekemiinsä tulkintoihin. Heidän mukaansa Goffmanin työssä korostuu itsen esittäminen tilannesidonnaisesti mutta myös joustavasti. Yksilön ajatellaan olevan tilanteesta riippuen mahdollista hyödyntää erilaisia kulttuurisesti tunnistettavia resursseja halutun vaikutelman rakentamisessa. Lock ja Strong korostavat lisäksi Goffmanin havaintoja siitä, miten sosiaalisia odotuksia voidaan myös vastustaa: vuorovaikutuksessa yksilöt voivat neuvotella ja uudelleen kehystää tilanteita sekä heille niissä tarjottuja rooleja. Vaikutelman rakentaminen vuorovaikutuksessa edellyttää siis tilannekohtaisten odotusten

ja hyväksyttävien toimintatapojen tai -resurssien tunnistamista sekä niiden joustavaa hyödyntämistä. (Lock & Strong 2010.)

Emirbayerin (1997) mukaan Goffmanin teoretisoinnilla on yhtymäkohtia myös relationaaliseen lähestymistapaan. Goffmanin mielenkiinto kohdistuu nimenomaan sosiaaliseen vuorovaikutukseen prosessina, joka on jatkuvassa muutoksessa ja joka rakentuu toimijoiden välillä. Goffmanin teoretisoinnin kautta huomio kiinnittyy luontevasti säännönmukaisuuksien tarkasteluun vuorovaikutuksessa. (Emirbayer 1997.)

Goffmanin vuorovaikutuksen tutkimuksen relationaalinen tulkinta tarkoittaa tutkimusasetelmaani siten, että tarkastelen opiskelijoiden haastattelussa tuottamaa arvottavaa puhetta tapana vastata heihin kohdistuviin odotuksiin. Kuten edellä olen pyrkinyt osoittamaan, opintojaan päättäviltä opiskelijoilta odotetaan aktiivista urasuunnittelua, sillä se nähdään tavaksi pärjätä tulevalla uralla ja epävarmoilla työmarkkinoilla. Edellä esitellyn Goffmanin tulkinnan mukaisesti oletan, että opiskelijat ovat tietoisia heihin kohdistuvista urasuunnittelun odotuksista. Lisäksi oletan, että opiskelijat pyrkivät mahdollisuuksien mukaan tuottamaan itsestään sosiaalisesti hyväksyttävää kuvausta suhteessa urasuunnitteluun. Opiskelijoiden omaa urasuunnittelua arvottavan puheen tarkastelu tuo näkyväksi puheessa tuotettuja versioita heistä itsestään, urasuunnittelusta sekä näiden välisestä suhteesta. Oletuksena on edelleen, että kuvaus itsestä aktiivisena urasuunnittelijana voidaan tuottaa erilaisilla tavoilla erilaisia kulttuurisesti hyväksyttäviä resursseja hyödyntämällä.

Analyysissani keskityn paikantamaan ja osoittamaan puheessa ilmeneviä säännönmukaisuuksia itsen esittämisessä toimijuuden (*agency*) käsitteen kautta. Toimijuus voidaan määritellä esimerkiksi ”kykynä toimia, ohjailta omaa elämää ja saada asioita tehdyksi, erotuksena sille, että asiat määräytyisivät ympäristövoimista ja sosiaalista rakenteista käsin” (Vesala & Niska 2013, s. 6). Näin määriteltynä toimijuus liittyy siis niihin toiminnan, valinnan ja vaikuttamisen mahdollisuuksiin, joita yksilöllä on suhteessa ympäristöönsä, sen muihin toimijoihin ja rakenteisiin sekä omaan elämäänsä.

Urasuunnittelun kontekstissa ja HY:n urataitomallin mukaisesti toimijuuden voi ajatella linkittyvän konkreettisiin valintoihin, joita opiskelijat opintojensa aikana tekevät ja joihin myös haastatteluaineiston analyysissä keskitytään.

Relationaalisesta näkökulmasta toimijuutta lähestyvät Emirbayer ja Mische (1998) kuvaavat toimijuuden edellyttävän sosiaalista vuorovaikutusta. Heidän mukaansa toimijuus on mielekästä ymmärtää tulevaisuuteen suuntautuvana prosessina, joka edellyttää kykyä arvioida valintojen seurauksia. Vaikka toimijuus ilmenee ja sitä rakennetaan kulloisellakin hetkellä, se on sidoksissa yksilön aiempiin kokemuksiin ja niiden kautta opittuihin toimintamalleihin. Lisäksi toimijuus edellyttää kykyä reflektoida, tulkita ja arvottaa tapahtumia ja valintoja. Toimijuus rakentuu suhteessa sekä historiaan että sen pohjalle rakentuviin arvioihin tulevaisuuden mahdollisuuksista. (Emirbayer & Mische 1998.)

Toimijuuden rakentuminen prosessina ja sen jatkuvuuden huomioiminen ovat olennaisia erityisesti urasuunnittelun ja elinikäisen oppimisen yhteydessä. Yksilön toimijuuden suhteessa tulevaisuuden uraan voi ajatella rakentuvan yhtäällä suhteessa yksilön aiemmista kokemuksista tehtyihin tulkintoihin ja niiden kautta opittuihin toiminta- ja ajattelutapoihin. Lisäksi toimijuus edellyttää kykyä kuvitella ja arvioida valintojen ennakoituja seurauksia tulevaisuudessa. Relationaalisesta näkökulmasta toimijuutta lähestytään nimenomaan suhdekäsitteenä, jossa toimijuus rakentuu nykyhetkessä tehtävien valintojen ja tulevaisuudessa odotettujen seurausten vuoropuheluna. Kun toimijuutta tarkastellaan edelleen osana arvottavassa puheessa tuotettuja itse-esityksiä, kiinnittyy huomio myös opiskelijoihin kohdistuviin urasuunnittelun odotuksiin. Tuottaessaan kuvausta omasta toimijuudestaan urasuunnittelun kontekstissa, oletetaan opiskelijoiden rakentavan ja peilaavan toimijuuttaan myös suhteessa sosiaalisesti tunnistettaviin odotuksiin. Tätä kautta näkyväksi tulee sellaisia haastatteluhetkellä käytettävissä olevia ja sosiaalisesti hyväksyttäviä resursseja, joiden avulla kuvaus aktiivisesta urasuunnittelusta on mahdollista rakentaa. Itse-esityksiä tuotetaan osana haastattelutilanteessa rakentuvaa vuorovaikutusta, mutta samanaikaisesti suhteessa esimerkiksi laajemmasta sosiaalisesta kontekstista

nouseviin odotuksiin, omista aiemmista kokemuksista tehtyihin tulkintoihin ja tulevaisuuden odotuksiin.

Huomionarvoista on, että toimijuus sisältyy tutkielmaani kahdella eri tavalla. Ensimmäkin se ymmärretään opiskelijoiden puheessa rakentuvana kuvauksena urasuunnitteluun liitetyistä toiminta-, valinta- ja vaikutusmahdollisuuksista. Toisaalta toimijuus sisältyy valitsemaani näkökulmaan sen taustaoletuksena. Yksilöllä ajatellaan aina olevan toimijuutta siinä merkityksessä, että heidän oletetaan tekevän puheessaan aktiivisesti valintoja, joiden kautta esimerkiksi urasuunnittelu merkityksellistyy jollain tietyllä tavalla. Oletan siis, että haastatelluilla on valittavanaan monia erilaisia kulttuurisesti jaettu ja ymmärrettäviä tapoja puhua urasuunnittelusta ja valinnat, joita he omassa puheessaan tekevät, ilmentävät itsessään toimijuutta tällä tasolla.

Laadullisessa asennetutkimuksessa voidaan Vesalan ja Rantasen (2007) mukaan analysoida aineistoa esimerkiksi juuri sen kautta, millaisia kulttuurisesti jaettu resursseja kannanottojen perusteluissa hyödynnetään. Tutkielman analyysiosiossa erittelen toimijuuden ja itse-esitysten rakentumista puheessa tulkintarepertuaarin (*interpretative repertoire*) käsitteen avulla. Tulkintarepertuaarit ovat Edleyn (2001) mukaan kulttuuriin pohjautuvia, sosiaalisesti jaettu ja vahvasti ideologiaan linkittyviä tapoja merkityksellistää ilmiöitä. Tulkintarepertuaarit ilmenevät puheessa suhteellisen yhteneväisinä tapoina puhua ilmiöistä ja tapahtumista, ja niiden avulla voidaan kuvata ja arvottaa maailmaa muille ymmärrettävällä tavalla. Tulkintarepertuaarit ovat siis kielellisiä resursseja, jotka mahdollistavat jaetun ymmärryksen rakentamisen ja siitä neuvottelun. Yksilön ajatellaan voivan vuorovaikutuksessa hyödyntää tulkintarepertuaareja eri tavoin ja erilaisiin tarkoituksiin riippuen kulloisestakin tilanteesta ja kontekstista. Koska tulkintarepertuaarit ovat sosiaalisesti jaettu, ne myös rajoittavat sitä, miten ilmiöistä ja kohteista voidaan yhteisymmärryksen rajoissa puhua. (Edley 2001.)

3.4 Tiivistelmä lähestymistavasta ja tutkimuskysymykset

Tässä pro gradussa tarkastelen opiskelijoiden itse-esityksiä ja niissä rakentuvia toimijuuden kuvauksia urasuunnittelun kontekstissa. Tutkimuksen kohteena on opiskelijoiden omaa urasuunnittelua koskeva arvottava puhe. Tällöin huomio kiinnittyy siihen, millaista kuvausta tekemistään valinnoista ja itsestään urasuunnittelijana opiskelijat puheessaan rakentavat. Lisäksi tarkastelen sitä millaisia erilaisia tulkintarepertuaareja hyödyntämällä itse-esityksiä tuotetaan. Lopulta analysoin sitä, millainen kuvaus toimijuudesta suhteessa tulevaan uraan näissä kuvauksissa rakentuu.

Toimijuutta ja urasuunnittelua lähestytään tutkielmassa relationaalisina prosesseina ja suhdekäsitteinä, jotka rakentuvat ja joita aktiivisesti rakennetaan haastateltavien puheessa. Koska urasuunnittelu on erityisesti tulevaisuuteen suuntautuvaa toimijuutta, tarkastelen myös sitä, millä tavalla konkreettisten valintojen tulevaisuusorientaatiota puheessa rakennetaan ja miten se linkittyy opiskelijoiden kuvaukseen toimijuudesta.

Goffmanin edellä kuvattuja ajatuksia hyödyntäen tarkastelen opiskelijoiden haastattelussa tuottamaa puhetta itse-esityksinä, jotka rakentuvat suhteessa myös heihin kohdistuviin toimijuuden odotuksiin. Edellä olen pyrkinyt osoittamaan, että opiskelijoiden odotetaan aktiivisesti suunnitelevan uraansa ja tekevän jo opintojensa aikana sellaisia valintoja, jotka tukevat heidän tulevaa työllistävyyttään.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten ja millaisia tulkintarepertuaareja opiskelijat hyödyntävät kommentoidessaan urasuunnittelua omissa opinnoissaan?
2. Minkälaisia versioita toimijuudesta opiskelijat tuottavat ja minkälaiseksi he presentoivat oman toimijuutensa?

Sosiaalisen konstruktionismin periaatteiden mukaisesti tarkastelen siis sitä, millaisia merkityksiä urasuunnittelulle puheessa annetaan ja millaiset valinnat kuvataan aktiivisena

urasuunnitteluna. Tulkintarepertuaarin käsitettä hyödynnän avaamaan sitä, millä tavoin maisteriopiskelijat tuottavat kuvausta omasta urasuunnittelustaan kulttuurisesti jaettuja puhetapoja hyödyntäen. Lopuksi analysoin urasuunnittelun kuvauksia toimijuuden käsitteen kautta. Millaisena opiskelijat kuvaavat itseään ja omaa toimijuuttaan urasuunnittelun kontekstissa, millaisia reunaehtoja erilaisissa toimijuuden versioissa on mahdollista tunnistaa sekä miten erilaisia versioita toimijuudesta rakennetaan ja käytetään puheessa.

4 AINEISTON KERUU JA ANALYSOINTI

Pro gradun tavoitteena oli selvittää, miten sosiaalitieteiden opiskelijat kommentoivat opintojen aikaista urasuunnittelua puheessaan ja millaista kuvausta toimijuudesta puheessa tuotetaan. Rajasin tarkastelun maisterivaiheen opiskelijoihin, sillä heille tulevaisuuden ja työelämään siirtymisen pohdinta on oletettavasti kandidivaiheen opiskelijoita ajankohtaisempaa. Maisterivaiheen opiskelijoiden voidaan myös olettaa ehtineen tehdä monenlaisia urasuunnitteluun liittyviä valintoja opintojensa aikana.

4.1 Aineiston keruu

Tutkimusaineisto kerättiin yksilöhaastatteluina, jotka toteutettiin pääosin Kaisa-talon ja Aleksandrian ryhmätyötiloissa. Yksi haastattelu toteutettiin haastateltavan kotona tämän omasta toivomuksesta. Haastattelut pyrittiin toteuttamaan ympäristössä, jossa häiriöitä oli mahdollisimman vähän ja haastateltavat pystyivät rauhassa keskittymään heille esitettyihin virikeväittämiin.

Haastateltavat rekrytoitiin osallistumaan tutkimukseen hieman eri tavoin. Osa haastateltavista löytyi oman oppiaineensa maisterivaiheen metodikurssilta, osa tavoitettiin lähettämällä osallistumiskutsu ainejärjestön sähköpostilistalle sekä ainejärjestön facebook-ryhmään. Kaikkiaan haastatteluja toteutettiin yhdeksän kappaletta. Haastatelluista viisi oli sosiaalipolitiikan ja neljä sosiologian opiskelijoita. Kahdeksan heistä oli naisia ja yksi mies. Mielenkiintoista haastateltavien rekrytoinnissa oli, että vaikka myös sosiaalityön

opiskelijoita lähestyttiin samoilla viesteillä kuin yhteiskuntapolitiikan opiskelijoita, yhtään sosiaalityön opiskelijaa ei ilmoittanut kiinnostuksestaan osallistua haastatteluun. Syitä kiinnostuksen puutteeseen ei tarkemmin selvitetty, mutta on mahdollista, että työmarkkinoilla hyvin kysyttyjen sosiaalityöntekijöiden urasuunnittelu on huomattavasti helpompaa ja suoraviivaisempaa kuin muiden sosiaalitieteiden opiskelijoiden. Siksi voi myös olla, ettei työllistymiseen liittyvien kysymysten pohdinta ole sosiaalityön opiskelijoille samalla tavoin kiinnostavaa kuin muille sosiaalitieteiden opiskelijoille. Sosiaalipsykologian opiskelijoita ei gradua varten haastateltu, sillä heistä moni olisi saattanut olla haastattelijalle entuudestaan tuttuja, minkä ei haluttu vaikuttavan tutkimuksen toteutukseen.

Rekrytointivaiheessa haastateltaville kerrottiin, että haastattelu käsittelee työllistymistä ja työelämään siirtymistä ja että tutkimuksen kohteena ovat sosiaalitieteiden maisterivaiheen opiskelijat. Lisäksi kerrottiin haastattelun kestävän arviolta noin tunnin. Käytännössä toteutuneiden haastattelujen kesto vaihteli noin 25 minuutista 80 minuuttiin riippuen siitä miten paljon haastateltavat virikkeitä pohtivat.

Laadullisen asennetutkimuksen mukaisesti haastattelurunko ja -tilanne pyrittiin rakentamaan sellaiseksi, että sen rohkaisi osallistujia nimenomaan kannanottojen tuottamiseen ja perusteluun (ks. Vesala & Rantanen 2007). Kuten tällä menetelmällä toteutetuissa haastatteluissa on usein tehty, esitettiin tässäkin tapauksessa haastateltaville väittämämuotoisia lauseita, joita heitä pyydettiin kommentoimaan vapaasti. Vesalan ja Rantasen (2007) mukaan esittämällä haastateltaville virikeväittämiä aina samassa muodossa pyritään tuottamaan keskenään riittävän yhtenäistä aineistoa, jotta systemaattinen analysointi olisi mielekästä.

Haastattelun alussa haastateltavat saivat luettavakseen lyhyen kirjallisen kuvauksen tutkimuksesta (ks. liite 1), ja kaikki haastateltavat allekirjoittivat suostumuksen haastatteluaineiston käytöstä. Tässä yhteydessä heille kerrottiin myös haastattelun liittyvän laajempaan opiskelijoiden työllistyvyyttä tarkastelemaan tutkimushankkeeseen (Niska) ja tarkennettiin, että tämän pro gradun fokus on työmarkkinoille siirtymistä koskevassa

argumentaatiossa. Tutkimuksen kuvauksessa heille kerrottiin myös, että aineistoa käsitellään luottamuksellisesti ja vastaajien anonymiteetti huomioiden. Lisäksi kuvauksessa korostettiin, että haastatteluun osallistumisen vapaaehtoisuutta, ja kerrottiin että haastattelun voi halutessaan keskeyttää missä tahansa vaiheessa. Haastateltavat saivat halutessaan jättää haastattelijalle oman sähköpostiosoitteensa, mikäli halusivat kopion valmiista pro gradusta luettavakseen.

Haastattelun alussa tutkimuksen kohderyhmä ja tutkimuksen keskittyminen työmarkkinoille siirtymiseen kerrattiin vielä kaikille haastateltaville suullisesti. Tällä haastateltavia pyrittiin orientoimaan virikkeisiin nimenomaan työelämään siirtymisen kontekstissa. Lisäksi heille tarjottiin näin keskustelua varten sellaisen opiskelijan roolia tai asemaa, joka on jo melko lähellä valmistumista ja myös oletettavaa työelämään siirtymistä. Haastateltaville kerrottiin edelleen, että haastattelu koostuu pääosin virikeväittämistä, joita oli yhteensä kahdeksan (ks. liite 2), ja heitä pyydettiin kommentoimaan niitä vapaasti. Tämän tutkielman osalta analyysi rajautuu urasuunnittelua koskevaan väittämään ”teen opintojeni yhteydessä tietoisia valintoja, joilla ohjaan tulevaisuuttani”. Ennen haastattelun alkua haastateltaville vielä korostettiin, että väittämiin ei ole oikeita tai vääriä vastauksia vaan että tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita nimenomaan heidän ajatuksistaan ja näkemyksistään.

Ennen varsinaisiin virikkeisiin siirtymistä kaikilta haastateltavilta pyydettiin seuraavat taustatiedot: syntymävuosi ja pääaine sekä lyhyt kuvaus siitä, missä vaiheessa heidän opintonsa ovat ja millainen heidän työhistoriansa on. Tämän jälkeen haastattelija esitti haastateltaville virikkeet yksi kerrallaan. Haastattelija luki ensin kulloisenkin virikkeen ääneen ja ojensi tämän jälkeen haastateltavalle tulostetun version virikkeestä (A4). Virikkeen esittämisen jälkeen haastateltavan annettiin kommentoida sitä vapaasti ja tarkentavia kysymyksiä esitettiin tarpeen mukaan.

Tässä pro gradussa esitelty analyysi keskittyy siis tarkastelemaan opiskelijoiden kannanottoja virikeväittämään ”teen opintojeni yhteydessä tietoisia valintoja, joilla ohjaan tulevaisuuttani”. Kyseisen väittämän kautta opiskelijoita pyydettiin kommentoimaan ja

arvioimaan nimenomaan heidän omaa urasuunnitteluaan. Erityisesti väittämä kutsui opiskelijoita arvioimaan opintojen aikana tekemiään valintoja ja niiden suhdetta heidän tulevaisuuteensa. Väittämän voi ymmärtää myös edustavan sellaista versiota aktiivisesta toimijuudesta, johon kuuluvat tietoiset ja tulevaisuutta ohjaavat valinnat.

Haastattelun kuluessa haastatteli itse pyrki puhumaan mahdollisimman vähän, jotta haastateltavan oma argumentointi sai edetä mahdollisimman vapaasti. Tarvittaessa haastateltaville esitettiin ymmärrystarkistuksia tai pyydettiin konkreettisia esimerkkejä heidän tekemistään päätöksistä tai valinnoista. Lisäksi mikäli haastateltavat eivät itse viitanneet esimerkiksi kandi- tai graduaiheisiin, saatettiin heiltä kysyä, ovatko he näitä valintoja tehdessään miettineet niitä urasuunnittelun kannalta.

4.2 Analyysin vaiheet

Laadullisen asennetutkimuksen metodologian mukaisesti aineiston analyysi on toteutettu kahdessa vaiheessa. Näistä ensimmäinen on luokitteleva analyysi, jossa haastatteluja tarkastellaan niiden kannanottojen ja perustelujen kautta, joita haastateltavat virikkeeseen ottivat (Vesala & Rantanen 2007). Tässä kirjaimellisen luennan vaiheessa aineistosta tunnistettiin myönteisiä ja ehdollisesti myönteisiä kannanottoja sekä kielteisiä ja epäileviä kannanottoja sekä niille annettuja perusteluja. Tulososiossa eritellään tarkemmin näiden kannanottojen rakentumista.

Laadullisen asennetutkimuksen toisessa eli tulkitsevan analyysin vaiheessa kannanottoja ja niille annettuja perusteluja analysoidaan tarkemmin. Tässä vaiheessa huomiota kiinnitetään kannanottojen perusteluissa havaittaviin yhteneväisyyksiin ja erontekoihin. Tulkitsevan analyysin vaiheessa edellä kuvattuja luokitteluja tarkastellaan kulloinkin valittujen teoreettisten käsitteiden kautta. (Vesala & Rantanen 2007.) Tässä tutkielmassa teoreettisia tulkintakäsitteitä ovat edellä esitellyt toimijuus, itse-esitykset ja tulkintarepertuaarit. Tulkitsevan analyysin kautta pyrin vastaamaan kysymyksiin siitä, miten ja millaista kuvausta

itsestään ja omasta toimijuudestaan urasuunnittelun kontekstissa haastateltavat puheessaan rakentavat.

Valitsemani lähestymistavan ja laadullisen asennetutkimuksen mukaisesti aineistoa eritellään ja tulkitaan haastattelutilanteessa käytettynä puheena. Analyysissa ei oleteta kannanottojen kuvaavan haastateltavien sisäisiä, pysyviä rakenteita, näkemyksiä tai asenteita. Sen sijaan tavat puhua urasuunnittelusta nähdään mahdollisina tapoina hyödyntää sosiaalisesti tunnistettavia tulkintarepertuaareja. (ks. Vesala & Rantanen 2007.)

Haastateltavien puhetta lähestytään osana sosiaalista vuorovaikutusta ja haastattelutilannetta. Analyysissa ollaan kiinnostuneita erilaisista urasuunnittelulle ja toimijuudelle rakennetuista merkityksistä, näiden välisistä yhteneväisyyksistä ja ristiriidoista sekä niille annetuista reunaehdoista.

Oletuksena edellä kuvatun lähestymistavan mukaisesti on myös, että ottaessaan kantaa ja perustellessaan kannanottoaan väittämään ”teen opintojeni yhteydessä tietoisia valintoja joilla ohjaan tulevaisuuttani” opiskelijat pyrkivät jollain tavoin vastaamaan heihin kohdistuvaan odotukseen aktiivisesta toimijuudesta. Koska väittämä koskee heidän omia valintojaan, oletuksena on, että opiskelijat väittämää kommentoidessaan arvioivat omaa toimintaansa suhteessa virikkeen edustamaan versioon toimijuudesta. Väittämää arvioidessaan he rakentavat kuvausta itsestään ja toimijuudestaan urasuunnittelun kontekstissa. Erilaiset sosiaalisesti ja kulttuurisesti jaetut tavat puhua urasuunnittelusta ja siihen vaikuttavista tekijöistä ymmärretään mahdollisina resursseina, joiden avulla kuvaus toimijuudesta suhteessa tulevaisuuteen voidaan rakentaa.

5 TULOKSET

Tulososiossa tarkastelen siis sitä, miten ja millaisia tulkintarepertuaareja opiskelijat hyödyntävät omaa urasuunnitteluaan arvottavassa puheessa. Lisäksi erittelen sitä, millaisia kuvauksia haastateltavat itsestään ja omasta toimijuudestaan urasuunnittelun kontekstissa tuottavat. Luvussa 5.1 esittelen ensin aineiston luokittelua ja sitä kautta kannanotoissa

näkyvää variaatiota. Luokitteluvaiheessa tulkintojen tekemistä on tietoisesti pyritty välttämään ja aineistoa on luettu mahdollisimman kirjaimellisella tasolla. Kannanottojen rakentuminen on tiivistetty taulukoiksi (taulukot 1, 2 ja 3), jotka toivottavasti helpottavat myös seuraavissa alaluvuissa esiteltävän tulkitsevan analyysin seuraamista.

Luvussa 5.2 luokittelun pohjalta tunnistettuja tulkintarepertuaareja sekä niiden käyttöä puheessa kuvataan ja analysoidaan tarkemmin. Tässä vaiheessa vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni ”miten ja millaisia tulkintarepertuaareja opiskelijat hyödyntävät kommentoidessaan urasuunnittelua omissa opinnoissaan?” Erityisesti tarkastelen sitä, millä tavalla eri tulkintarepertuaareja käytetään kun virikeväittämän tarjoama versio itsestä tietynlaisena urasuunnittelijana hyväksytään tai hylätään.

Luvussa 5.3 keskityn edelleen haastateltavien tuottamien itse-esitysten erittelyyn, tällä kertaa toimijuuden käsitteen kautta. Tässä luvussa vastaan toiseen tutkimuskysymykseeni ”minkälaisia versioita toimijuudesta opiskelijat tuottavat ja minkälaiseksi he presentoivat oman toimijuutensa?”

5.1 Aineiston esittely ja kannanottojen perustelut

Virike ”teen opintojeni yhteydessä tietoisia valintoja, joilla ohjaan tulevaisuuttani” jakoi vastaajia sekä kannanottojen että niiden perustelujen osalta. Selkeästi puoltavien ja vastustavien kannanottojen ilmaisun lisäksi useat vastaajat liittivät ilmaisemaansa kantaan tarkennuksia tai ehtoja. Suoraan kielteisen kannan virikkeeseen otti kaksi haastateltavaa: ”*Öö e-en. ((naurahdus)) (J: Okei? ((naurahdus))) Mä oon niinku, ((naurahdus)) mä oon niinku tehny valintoja oikeestaan aina niinku sil- sillä perusteella että, mikä mua kiinnostaa.*” (H4) ja ”*No en oo kyl kauheesti tehny.*” (H2).

Laadullisen asennetutkimuksen taustaoletuksiin kuuluva puheen argumentatiivisuus, ristiriitaisuus ja merkityksistä neuvottelu tulevat hyvin näkyviin haastateltavien puhetta tarkasteltaessa. Ottaessaan kantaa väittämään he pohtivat usein

kannanottoaan monista näkökulmista. Näin tehdessään he täsmentävät sitä, millä tavalla heidän omat konkreettiset valintansa voitiin ymmärtää joko väittämän mukaisina tai sen vastaisina. Esimerkiksi H2 kertoi ensimmäisen kannanoton jälkeen haluavansa perua kielteisen kannan ”*koska kylhä mä nyt aina ((naurua)) niinku tietosesti sitä niinku ohjaan, kylhä mä nyt oon tietonen ihminen. ((Naurua)) Joo.*” (H2). Tämän jälkeen hän pyrki monella tavalla rakentamaan väittämään myönteisen vastauksen, mutta useaan kertaan hän päätyi toteamaan, ettei lopulta ajattele tulevaisuutta kovin pitkälle tai ole varma ohjaako valinnoilla tulevaisuuttaan:

[Mutta], mutta silleen että... että... ööm... Joo. Että kyl mä niinku aina... oon... oon tehny ne valinnat silleen et, m- mut et mua niinku kiinnostaa ne asiat? (J: Joo-o) Mutta ehkä, ehkä mä en oo sitten... öö ajatellu... esimerkiksi sitä, sellast perinteistä työllistymistä ehkä mitenkää super paljoo. (H2)

H8 puolestaan aloittaa kommentointinsa ottamalla väittämään epäilevän kannan. Myös hän kertoo tekevänsä valintoja nimenomaan sen pohjalta, mistä on kiinnostunut:

No en oo- No joo. Emmä tiedä onks ne ollu yhtään tietosia kyllä toisaalta. Mä oon ehkä enemmän semmonen et mä meen mukaan siihen mikä kiinnostaa. Esim ((tietyn tapahtuman järjestäminen)) mistä sai nyt vaik viel- ku en ollu missään ainejärjestössä, et ((sen tapahtuman)) järjestäminen oli semmonen ni. (J: Mm) Mä menin siihen kyllä ihan puhtaasta kiinnostuksesta ja ku mä pidän projekteista ni... se oli jotenki vaan tosi kiinnostavaa, ja oon sit jälkikäteen tajunnu että totta kai siitä sai ceevee merkinnän, et sehän oli hyötyä. (H8)

Eroja kielteisen ja epäilevän kannan ottaneiden haastateltavien argumentoinnissa näkyy siinä, miten heidän perustelunsa tarkemmin rakentuvat. Siinä missä H4 esittää optimoiduista valinnoista irtisanoutumisen nimenomaan loogisena valintana tulevaisuuttaan ajatellen, H2 kertoo tekevänsä päätöksiä vain hyvin lyhyellä tähtäimellä. Sekä H2 että H4 korostavat kuitenkin valintojensa olevan hyvin tietoisia, kun taas H8 kiistää erityisesti

valintojen tulevaisuusorientaation. Kielteiset ja epäilevät kannanotot perusteluineen on tiivistetty taulukkoon 1.

	H2	H4	H8
ensisijainen kannanotto	<i>"No en oo kyl kauheesti tehny."</i>	<i>"Öö e-<u>en</u>."</i>	<i>"No en oo- No joo. Emmä tiedä onks ne ollu yhtään tietosia kyllä toisaalta."</i>
perustelut	<ul style="list-style-type: none"> • valinnat on tehty tietoisesti • ei tähtäintä pitkällä tulevaisuudessa/työllistymisessä • valinnat on tehty kiinnostusten pohjalta • valintoja ei ole tehty optimoidusti • valinnat tähtäävät oikean kiinnostuksen kohteen löytymiseen 	<ul style="list-style-type: none"> • valinnat on tehty tietoisesti • valinnat on tehty tulevaisuutta ajatellen • valinnat on tehty kiinnostusten pohjalta ja sulkemalla pois muita valintoja • valintoja ei ole tehty optimoidusti • valinnat tähtäävät mielekkääseen työhön 	<ul style="list-style-type: none"> • valinnat eivät tietoisesti tähtää tulevaisuuteen • valinnat on tehty kiinnostusten pohjalta • valintoja ei ole tehty optimoidusti, koska hyödyt yllättäviä • valintojen ainoa tavoite on ollut tehdä kiinnostavia asioita kulloisenakin hetkenä

Taulukko 1: Kielteiset ja epäilevät kannanotot perusteluineen (H2,H4,H8)

Aivan kuten kielteisissä kannanotoissa, myös myönteisissä ja ehdollisesti myönteisissä kannanotoissa esiintyi paljon variaatiota siinä, millä tavoin kannanottoja ja niiden perusteluja muotoiltiin.

Suoraan myönteisen kannan väittämään otti H7, minkä lisäksi H3 ja H1 kertovat olevansa samaa mieltä erityisesti viime aikoina tekemiensä valintojen osalta (ks. taulukko 2). Heidän kolmen kannanottoa eroavat argumentaationsa puolesta kaikkein selvimmin edellä

esitellyistä kielteisistä ja epäilevistä kannanotoista. Puheessa korostuu tulevaisuuden työllistymisen tai uran kannalta hyödyllisten valintojen tekeminen, ja haastateltavat antavat useita esimerkkejä konkreettisista valinnoista, joilla he ovat pyrkineet tietoisesti ohjaamaan tulevaisuuttaan. H7 aloittaa kannanottonsa virikkeeseen seuraavasti:

Mm? Joo. Mä esimerkiks päätin mennä harjoitteluun, koska mul ei ollu minkäänlaista... kokem- työkokemusta tältä alalta. (J: Mm... Minkälainen- vai siis olikse tehny harjoittelun jo vai?) Siis... tein nyt syksyllä. (J: Joo?) Oli osa näit maisteriopintoja. (J: Joo?) Sain sieltä graduaiheen ja tein gradun sinne. (J: Okei?) Öö... Graduaihe on valittu sillä lailla että se mahdollistaa... työllistymisen varmaankin erityisen hyvin juuri ((tietylle työnantajalle)). (J: Okei.) Mikä on oikein hyvä, koska se ois niinku just se paikka missä mä haluaisin olla töissä. (H7)

Esimerkkivalinnan kuvattuaan H7 kertoo siis, millä perusteella valinta on tehty ja mitä sillä on tavoiteltu. Kertomalla lisäksi siitä, miten hän sai työharjoittelun aikana mahdollisuuden tehdä työnantajalle myös gradun, hän tuo esiin, että työharjoittelu valintana vaikuttaa jo nyt osoittautuneen hänelle hyödylliseksi. Hänen puheessaan valinnat rakentuvat haluttuun paikkaan työllistymisen kannalta hyödyllisten valintojen suunnitelmallisena ketjuna.

Sekä H1 että H3 puolestaan toteavat olevansa samaa mieltä erityisesti viime aikoina tekemiensä päätösten osalta:

Joo kyl mä niinku nytten oon... tässä viime aikoina varsinkin niin tota.. just sellasta et yritän opiskella ((vieras kieli))... että siit ois niinku hyötyy sitte ku... että jos haluaa ((tarkka uratavoite)) ni pitää osata joku kieli niinku tommonen muu ku englanti ja – – (H3)

Mm... Mm? Kyyllä tää- mä aina sanon joka kohtaan että osittain totta mutta- (J: Mm?) Mut, mut tässäki kohassa must tuntuu että joo osittain, mut osittain myös on silleeki et tavallaan että... et tavallaan niitä opintoja alottaessa ni välttämättä mä en

oo niinku... tienny et se on se suunta mihin mä haluan, et se on sit vast tullu niistä opiskelujen myötä. (H1)

	H1	H3	H7
kannanotto	”-- must tuntuu että joo osittain mut osittain myös on silleeki et tavallaan että... et tavallaan niitä opintoja alottaessa ni välttämättä mä en oo niinku... tienny et se on se suunta mihin mä haluan --”	”Joo kyl mä niinku nyttien oon... tässä viime aikoina varsinkin niin tota..”	”Mm? Joo. Mä esimerkiks päätin--”
perustelut	<ul style="list-style-type: none"> • valinnat on tehty tietoisesti • valinnat on tehty tulevaisuutta ajatellen • valinnat tukevat sitä, millaisten kysymysten parissa haluaa työskennellä • valinnat ovat olleet optimoituja siitä asti kun suunta selvinnyt • valintojen kautta profiloituminen tietyn aihepiirin osaajaksi 	<ul style="list-style-type: none"> • valinnat on tehty tietoisesti • valinnat on tehty tulevaisuutta ajatellen • valinnat on tehty uratavoitteen ja työmarkkinoilla hyödylliseksi arvioidun osaamisen perusteella • valinnat ovat olleet optimoituja sen jälkeen kun etsinyt tietoa kysynnästä työmarkkinoilla • valintojen kautta uralla tarvittavaa ja työmarkkinoilla arvostettua osaamista 	<ul style="list-style-type: none"> • valinnat on tehty tietoisesti • valinnat on tehty tulevaisuutta ajatellen • valinnat tehty sen pohjalta, mistä hyötyä ja mikä mahdollistaa työskentelyn halutussa paikassa • valinnat ovat olleet optimoituja opintojen alusta • valintojen kautta tarvittavaa osaamista, verkostoja, nopea valmistuminen, työllistyminen tiettyyn paikkaan

Taulukko2: Myönteiset kannanotot perusteluineen (H1, H3, H7)

Lopulta kolme viimeistä haastateltavaa ottivat väittämään ehdollisesti myönteisen kannan esittämällä siihen tarkennuksia (ks. taulukko 3). H5 ja H9 aloittavat kannanottonsa:

Mm... Siis... Tottakai teen. Tai niinku- ja varsinki mitä pidemmälle niinku opinnot menee niin sitä enemmän se tulee niinku sillee takaraivoon tavallaan se ajatus siitä, että tottakai näil on merkityst tulevaisuuden kannalta. Et vaikka toisaalta siihen on vasta-argumenttina sit ehkä se, et tavallaan sitä pitää kuitenkin loppujen lopuks tehdä mistä tykkää. Ja luottaa ehkä sit siihen et ne intohimot sit niinku ohjaa. (H5)

Mm... no täs oon samaa mieltä tälle niinku suurten kokonaisuuksien osalta. (J: Mm?) Että, just... pääaine, tota... et se on selkee semmonen. Ja sivuaineet. Et niitähän korostettiin ihan hirveesti niinku että sivuaineet määrittää abaut kaiken-- (H9)

H5 ja H9 kuvaavat molemmat useita konkreettisia valintoja, joiden kautta ovat tietoisesti pyrkineet tiettyihin melko lyhyen tähtäimen päämääriin tai hankkimaan tulevaisuuden kannalta hyödylliseksi arvioimaansa osaamista. He molemmat kertovat esimerkiksi valinneensa sivuaineet tiettyjä tavoitteita silmällä pitäen:

Et ehkä siinki- et no, mun sivuaineet nyt tuli vähän sillee miten sattuu et- et ((sivuaine)), tuli semmonen et halua niinkun osoittaa että hei, et kyl mä ymmärrän niinku myös... tämmöst niinkun... raha-ajatteluu ku jotenki tuntuu että, aika vahvasti väheksytään sitä niinkun sosiaalitieteiden osaamista, josson [sellasii] niinku- (J: [Mm]) lähetään niinku pehmeiden arvojen kautta, ja semmosta ni... et se oli jotenki semmonen et pyst- niinku pyrki sillä signaloimaan sitä et, hei mä ymmärrän myös näit kovia arvoja ((naurahdus)) ja semmost niinku että, (J: Mm) et mä- että ymmärrän tän maailman. (H9)

H6 puolestaan ottaa väittämään myönteisen kannan, mutta muotoilee väittämän hieman uudelleen:

Joo. Teen. Ainaki sellasii et ne on jälkeen päin niinku näyttää tosi tietosilt, et se mul on jotenki yllättäväinki johdonmukanen se... ne mun valinnat ku sitä kattoo nyt, vaikkei ne välttämät sil tekohetkel oo niinku... aina ehkä ollu niin selkeitä. (H6)

H6 toteaa useaan otteeseen pystyvänsä ainakin jälkikäteen esittämään valinnat johdonmukaisina ja tietoisina. Hän kertoo kuitenkin, ettei valintojen tekohetkellä välttämättä ole osannut arvioida tulevia hyötyjä eikä aina ole tehnyt valintoja erityisen tarkan harkinnan pohjalta. H6 kuvaa silti tehneensä tietoisesti valintoja, jotka ovat mahdollistaneet mielenkiintoisiin asioihin keskittymisen opintojen aikana. Hän kertoo esimerkiksi nostaneensa opintolainaa pystyäkseen tekemään vapaaehtoistöitä ja ottamaan vastaan luottamustoimia. Lisäksi hän kertoo pyrkineensä pitämään urasuunnitelmat riittävän väljinä. Opinnoissaan tekemistään valinnoista hän toteaa:

Et- et se on ollu valinta, et mä oon niinku halunnu mielummi... panostaa siihen et mä opiskelen kaikkee mikä mua kiinnostaa oikeesti, ku se et mä niinku... niinku pänttään jotain koska mun pitää. (H6)

Kannanottojen luokittelun pohjalta voidaan siis todeta, että sekä kannanotoissa että niiden perusteluissa on havaittavissa yhtäläisyyksiä mutta myös paljon vaihtelua. Väittämää kommentoidessaan kaikki haastateltavat joko hyväksyivät tai torjuivat omalla kohdallaan siihen sisältyvän version tietoisesta ja konkreettisiin valintoihin linkittyvästä urasuunnittelusta opintojen aikana. Osa haastateltavista myös hyväksyi tai hylkäsi tarjotun version tietyin ehdoin ja tarkennuksin. Kielteisen kannan ottaneet haastateltavat kuvasivat edelleen sitä, millaisia urasuunnittelijoita he ovat ja miten heidän tapansa tehdä valintoja eroaa väittämän tarjoamasta urasuunnittelun versiosta. Kaikki haastateltavat tuottivat siis puheessaan kuvausta itsestään jonkinlaisena urasuunnittelijana. Näiden kuvausten tarkempaan analyysiin keskitytään seuraavissa kahdessa alaluvussa.

	H5	H6	H9
kannanotto	<i>"Tottakai teen. Tai niinku- ja varsinki mitä pidemmälle niinku opinnot menee niin sitä enemmän se tulee niinku sillee takaraivoon --"</i>	<i>"Joo. Teen. Ainaki sellasii et ne on jälkeen päin niinku näyttää tosi tietosilt--"</i>	<i>"--no täs oon samaa mieltä tällee niinku suurten kokonaisuuksien osalta."</i>
perustelut	<ul style="list-style-type: none"> • valinnat on tehty tietoisesti • valinnat on tehty tulevaisuutta ajatellen • valinnat on tehty sen pohjalta, mistä arvioi olevan hyötyä ja sekä sen pohjalta mistä on kiinnostunut • valinnat ovat olleet osin optimoituja • valintojen kautta hyödyllistä osaamista, lisäksi pyrkimys tehdä valintoja joilla ei sulje vaihtoehtoja pois 	<ul style="list-style-type: none"> • valinnat on tehty tietoisesti, mutta ne eivät välttämättä ole olleet tarkasti suunniteltuja • valinnat on tehty tulevaisuutta ajatellen, mutta urasuunnitelma on joustava • valinnat on tehty sen pohjalta mikä kiinnostaa ja mihin avautuu mahdollisuuksia • valinnat eivät ole olleet optimoituja • valintojen jälkeen pyrkinyt tunnistamaan saatuja hyötyjä ja kuvaamaan valinnat jälkikäteen loogisina 	<ul style="list-style-type: none"> • valinnat on tehty tietoisesti • valinnat on tehty tulevaisuutta ajatellen • valinnat on tehty sen pohjalta, mistä arvioi olevan hyötyä ja sekä sen pohjalta mistä on kiinnostunut • valinnat ovat olleet osin optimoituja • valintojen kautta hyödyllistä osaamista, jota haluaa sisällyttää cv:hen, lisäksi tavoitteena haastaa itseään

Taulukko 3: Ehdollisesti myönteiset kannanotot perusteluineen (H5, H6, H9)

5.2 Tulkintarepertuaarit urasuunnittelun kommentoinnissa

Tulkitsevan analyysin vaiheessa aineistosta erottui vahvasti kaksi tulkintarepertuaaria. Ne ilmenivät erityisesti siinä, millaiseen tavoittelun logiikkaan haastateltavat kuvasivat tekemiensä valintojen pohjautuvan (ks. taulukot 1,2 ja 3). Siinä missä kielteisen ja epäilevän kannan ottaneiden haastateltavien puheessa omat valinnat kuvattiin ensisijaisesti kiinnostukseen pohjautuviksi, kuvasivat myönteisen ja ehdollisesti myönteisen kannan ottaneet haastateltavat aina jossain määrin tekemiensä valintojen hyödyllisyyttä. Erottelu on yhteneväinen Bellah'n ym. (1996) kuvaamien ilmaisullisen individualismin (*expressive individualism*) ja utilitaristisen individualismin (*utilitarian individualism*) ihanteiden kanssa, minkä vuoksi vaihtoehtoiset tulkintarepertuaarit on tässä nimetty vastaavasti ilmaisullisen individualismin ja utilitaristisen individualismin tulkintarepertuaareiksi.

Bellah ym. (1996) toteavat, että kun maailmaa jäsennetään ensisijaisesti individualististen periaatteiden pohjalta, korostuu näkemys yksilöstä oman tulevaisuutensa ohjaajana. Yksilöiden odotetaan tavoittelevan itse valitsemiaan päämääriä rationaalisesti ja tehokkaasti. Valinnan vapaus näyttäytyy heidän mukaansa individualistisessa kulttuurissa niin perimmäisenä arvona, että tavoitteiden asettaminen jää täysin jokaisen yksilön vastuulle. Tämä pätee niin elämän tarkoituksen kuin lyhyempiaikaistenkin tavoitteiden määrittelyyn. Ilmaisullinen individualismi ja utilitaristinen individualismi ovat Bellah'n ym. mukaan vaihtoehtoisia ihanteita, joihin nojaten päämääriä voidaan asettaa ja tavoitella individualistisessa kulttuurissa. (Bellah ym. 1996.)

Ilmaisullisella individualismilla viitataan Bellah ym. (1996) mukaan ihanteeseen, jossa arvokkaana ja tavoiteltavana näyttäytyy yksilön aitous, itsetuntemus ja itsen toteuttaminen. Kuten individualismin periaatteisiin kuuluu, yksilön nähdään tavoittelevan omaa etuaan, mutta tavoittelussa korostuvat pehmeät ja psykologiset tavoitteet. Näitä ovat esimerkiksi onnellisuus ja tyytyväisyys, hyvinvointi tai monipuolisten kokemusten hankkiminen. Ilmaisullisen individualismin ihanne on Bellah'n ym. mukaan vahvasti yhteydessä terapeuttiseen puheeseen, jonka kautta yksilön valinnat kuvataan tunteisiin, intuitioon tai

itsetuntemukseen pohjautuvina. Tässä puhettavassa menestys tai onnistuminen rakentuvat vapautena ilmaista ja toteuttaa itseään ja identiteettiään. Ihanteen mukaisen työn tai uran voi ajatella olevan sellainen, jonka tekemisestä yksilö nauttii ja joka mahdollistaa hänelle aidon itsen toteuttamisen. (Bellah ym. 1996.)

Utilitaristinen individualismi puolestaan viittaa Bellah'n ym. (1996) mukaan ihanteeseen, jossa toiminnan perimmäisenä oikeutuksena ja tavoitteena näyttäytyy yksilön optimaalisen hyödyn tavoittelu. Yksilöiden ajatellaan pyrkivän optimoimaan omaa etuaan (suhteessa muihin) ja täten kilpailemaan keskenään resursseista, eduista ja palkkioista. Ilmaisulliseen individualismiin verrattuna utilitaristinen puhetapa korostaa niin sanotusti kovempien arvojen kuten taloudellisen menestyksen, statuksen tai vallan tavoittelua. Yksilön valintoja ymmärretään ja niitä arvioidaan valintojen vaatimien panostusten ja niistä odotettavissa olevien tuottojen rationaalisena laskelmointina. Työura nähdään tyypillisesti utilitaristisen tavoittelun kenttänä ja mahdollistajana. (Bellah ym. 1996.)

Haastateltavien argumentointia tarkasteltaessa voidaan havaita virikkeen ”teen opintojeni yhteydessä tietoisia valintoja, joilla ohjaan tulevaisuuttani” tarjoavan heidän arvotettavakseen selkeästi individualistisen version toimijuudesta. Väittämää kommentoidessaan haastateltavat kuvaavat tekemiään valintoja nimenomaan yksilöllisen arvottamisen ilmauksina, itsensä toteuttamisena tai muiden valitsemiensa päämäärien tavoitteluna. Huomion arvoista on, että kaikki haastateltavat hyödyntävät puheessaan sekä ilmaisullisen individualismin että utilitaristisen individualismin tulkintarepertuaareja. He kuitenkin eroavat toisistaan siinä, miten tulkintarepertuaareja käytetään, millaisia kannanottoja niiden kautta rakennetaan ja miten myönteisiä ja kielteisiä kannanottoja perustellaan. Myös itse-esitykset rakentuvat eri tavalla näiden kahden tulkintarepertuaarin erilaisen käytön kautta.

5.2.1 Ilmaisullinen individualismi oman uran suunnittelussa

Ilmaisullista individualismia edustava ajatus aidon itsen toteuttamisesta, etsimisestä ja ilmaisemista näkyy hyvin esimerkiksi H4:n puheessa. Sekä henkilökohtainen päämäärä että valintoja ohjaava logiikka kuvataan saman tulkintarepertuaarin avulla:

Et et jos haluis niinku sillee mieltii semmosii järkevii, semmosii kylmii järkevii valintoja ni sit ehkä me ei- mä en ois niinku täs tilanteessa mutta tota. Sit toisaalta mä aattelen että, et täytyy tehdä sillee valintoja et on uskollinen niinku itelleen, että koska työ on aika iso osa ihmisen elämää, ja ja sitä työtä ehtii tehdä aika mont kymment vuotta viel, vaik niinku et, mäki oon jo yli kolkyt ja mä oon tehny niinku yhen tutkinnon ja, et tavallaan, et tavallaan aika myöhään tuun valmistuun täst tutkinnosta, niin sitä työtä kerkee tehdä niin paljon että kyllä sen pitää olla myös itelle mielekästä mitä tekee. (J: Mm) Et emmä voi myöskään tehdä sellasii valintoja vaan siks et joku... valinta kannattaa tai on niinku järkevä vaan et kyl mä uskon et ne on järkevii valintoja- Mä oon tehny tietosii valintoja että mä oon opiskellu niitä asioita mitkä mummielest on mielekkäitä ja kiinnostavia, ja mä väkisin ohjaan sillä tulevaisuuttani ja suljen jotain pois. (H4)

Ilmaisullisen individualismin mukaista puhetapaa hyödyntävätkin omien valintojensa kuvaamisessa ja kannanottonsa perustelussa erityisesti ne haastateltavat, jotka ottavat väittämään kielteisen kannan (ks. taulukko 1). He kaikki kuvaavat omia valintojaan hyödyllisyyden sijaan enemmänkin kiinnostukseen pohjautuviksi. Haastateltavat esittävät siis kiinnostukseen pohjautuvat valinnat vaihtoehtona virikkeen tarjoamalle versiolle urasuunnittelusta.

Kaikki kolme kielteisen kannan ottanutta haastateltavaa sanoutuvat myös vahvasti irti utilitaristisen individualismin mukaisista valinnoista, joiden kautta pyritään laskelmoidusti optimoimaan tulevaa uraa tai työllistymistä. Tietoiset valinnat, joilla tulevaisuutta voisi ohjata rakentuvat erityisesti H4:n puheessa ”kovina” ja ”kylminä”. Kaikkien kielteisen

kannan ottaneiden haastateltavien puheessa ne kuvataan lisäksi hyödyllisinä ja kannattavina valintoina. Sekä H4 että H2 antavat useita esimerkkejä valinnoista, joita olisivat voineet tehdä, jos olisivat pyrkineet vain työllistymisen ja uran optimointiin. He kuitenkin toteavat päätyneensä tietoisesti tekemään toisin. Tällä tavoin haastateltavat korostavat omien valintojensa aktiivisuutta ja tietoisuutta. Heidän valintansa merkityksellistyvät tietoisesti uran laskelmoivan optimoinnin odotusta vastoin tehtyinä valintoja. Toisin kuin H4, H2 kuitenkin korostaa, että ei lopulta valintoja tehdessään ajattele erityisesti ohjaavansa niillä tulevaisuuttaan.

Haastateltavista kaikkein selvimmin tulevaisuusorientaatiosta irtisanoutuu H8, joka korostaa, ettei valintoja tehdessään ole juuri lainkaan pohtinut niiden mahdollisia seurauksia tai niistä saatavia hyötyjä. Hän antaa useita esimerkkejä tekemistään valinnoista, joista kertoo olleen hänelle jälkikäteen arvioituna hyötyä esimerkiksi työnhaussa ja tietynlaisen osaamisprofiilin rakentamisessa. H8 korostaa kuitenkin useaan otteeseen, ettei ikinä ole tähdännyt nimenomaan hyötyyn työmarkkinoilla tai edes lyhyellä tähtäimellä. Hän kertoo tehneensä asioita aidosta kiinnostuksesta, ja esimerkiksi vapaaehtoistöistä kertoessaan hän toteaa ”*se oli ihan yllättävää että se... huomioitiinki aika monessa työnhaussa sen jälkeen.*” (H8)

Myös H8 käyttää siis ilmaisullisen individualismin tulkintarepertuaaria korostamaan, ettei valintoja tehdessään ole tähdännyt mihinkään tiettyyn päämäärään tai hyötyyn. Tämän hän tekee kertomalla etteivät valinnat ole olleet tulevaisuusorientoituneita ja että ne ovat pohjautuneet täysin kulloisiinkin kiinnostuksen kohteisiin. Sattuman merkitystä ja hyötyjen yllätyksellisyyttä painottamalla hän entisestään erottautuu utilitaristisen individualismin mukaisesta laskelmoidun tavoittelun ihanteesta.

Kielteisten kannanottojen kautta ilmaisullisen individualismin tulkintarepertuaari näyttäytyy siis vaihtoehtoisena utilitaristiselle tulkintarepertuaarille, vaikka molempia tulkintarepertuaareja hyödynnetään argumentaatiossa rinnakkain. Ilmaisullisen individualismin tulkintarepertuaaria käytetään tuottamaan kuvaa itsestä urasuunnittelun

kontekstissa: sen avulla kuvataan ja perustellaan sekä omia tavoitteita että tehtyjä valintoja. Tavoitteena, johon valinnoilla tähdätään, H4 mainitsee mielekkään työn. H2:n puheessa taas valintojen tavoitteena näyttäytyy itsen toteuttaminen ja oman suunnan etsiminen. H8 puolestaan kiistää kaiken tavoiteorientaation tekemiensä valintojen kohdalla.

Utilitaristisen individualismin tulkintarepertuaaria puolestaan käytetään kielteisen kannan ottaneiden puheessa tuottamaan kuvausta siitä, mitä vastustetaan. Sen kautta nostetaan esiin niitä urasuunnittelun tapoja, joita omalla kohdalla ei allekirjoiteta. H2 ja H4 osoittavat utilitarisen individualismin tulkintarepertuaaria käyttämällä myös olevansa hyvin tietoisia siitä, miten tällä vaihtoehtoisella logiikalla valinnat olisi voinut tehdä. Utilitaristisen individualismin mukaisesta tavoittelun logiikasta erottaudutaan kielteisen kannan ottaneiden haastateltavien puheessa korostamalla, etteivät he ole päätöksiä tehdessään tähdänneet tiettyihin päämääriin (H2, H8) ainakaan pitkällä aikavälillä (H2) tai oman työllistymisen optimointiin (H2, H4, H8). H8 hyödyntää lisäksi puhetta onnekaista sattumista työmarkkinapositionaan oletettavasti parantaneiden päätösten ja niistä saatujen hyötyjen selittäjänä.

5.2.2 Utilitaristinen individualismi oman uran suunnittelussa

Siinä missä kielteisen kannan ottaneet haastateltavat tuottivat kuvausta itsestään ilmaisullisen individualismin tulkintarepertuaarin avulla, näyttäytyy myönteisten kannanottojen edellytyksenä puolestaan aineistossa itsen esittäminen ainakin osittain utilitaristisen individualismin tulkintarepertuaarin avulla. Erityisesti myönteinen kannanotto näyttää edellyttävän haastatelluilta sen osoittamista, että he ovat tekemiensä valintojen kautta tavoittelleet jonkinlaista hyötyä työmarkkinoilla tai suhteessa henkilökohtaiseen uratavoitteeseensa. Utilitaristisen tavoittelun kuvaukset rakentuivat antamalla esimerkkejä konkreettisista valinnoista, joiden osoitettiin johtaneen tai joiden voidaan loogisesti olettaa johtavan tavoiteltujen hyötyjen saavuttamiseen.

Erityisesti H7 ja H3 rakentavat myönteisen kantansa virikkeeseen vahvasti tätä tulkintarepertuaaria hyödyntäen (ks. taulukko 2). He kertovat tavoitteikseen työllistymisen tietylle työnantajalle tai tietylle urapolulle sekä työmarkkinoiden kysyntää vastaavan osaamisen hankkimisen. Molemmat haastateltavat osoittavat antamiensa esimerkkien kautta tehneensä sellaisia valintoja, jotka ikään kuin täyttävät heidän omassa työllistyvytydessään havaitsemiaan aukkoja. H7 kertoi esimerkiksi tehneensä työharjoittelun, koska hänellä ei ollut aiempaa työkokemusta omalta alaltaan (ks. lainaus s. 29). Samoin hän antaa esimerkkejä yliopiston ulkopuolella tarjottavista kursseista, joita on vapaa-ajallaan suunnitellut tekevänsä saadakseen lisää tavoitettaan palvelevaa osaamista. Profiloituminen tiettyyn suuntaan vaatii H7:n mukaan vähän ylimääräistä työtä, sillä yliopisto ei tarjoa kaikkia tarvittavia kursseja, eikä hän myöskään ole tyytyväinen tietyn aineen opetukseen tiedekunnassa. H7 kertoo myös pyrkineensä verkostoitumaan tietoisesti ja strategisesti tulevaisuutta ajatellen.

Opinnoista puhuessaan H7 kuvaa otettaaan päämäärätietoiseksi ja toteaa eksplisiittisesti, että hänen tavoitteenaan on valmistua nopeasti ja päästä töihin tienaamaan sekä toteuttamaan itseään. Hän erottautuu puheessaan vahvasti osasta muita opiskelijoita korostamalla, ettei hän näiden tapaan ”haahuile” tai käy opiskelijatapahtumissa vaan keskittyy opintoihin. H7 korostaa valintojen tietoisuutta ja pyrkii osoittamaan valintojen hyödyn suhteessa selkeästi ilmaistuun päämäärään.

Muiden myönteisen kannan ottaneiden haastateltavien joukossa omien tavoitteiden kuvauksessa hyödynnettiin sekä utilitaristisen että ekspressiivisen individualismin tulkintarepertuaaria. Esimerkiksi H1 kertoo, että opintojen kuluessa hänelle on selkiytynyt tietty erityisala, johon hän on halunnut keskittyä ja jota hän on tämän jälkeen tietoisesti tukenut tekemillään konkreettisilla valinnoilla. Kielteisen kannan ottaneiden haastateltavien tapaan myös hän kuvaa siis tavoitteensa olevan ensisijaisesti ilmaisullisen individualismin mukainen. H1:n puheessa utilitaristista tulkintarepertuaaria käytetään kuitenkin osoittamaan, miten harkittuina ja hyödyllisinä kuvatut konkreettiset valinnat tukevat valittua päämäärää. Sekä H3 että H1 kertovat olevansa samaa mieltä väittämästä erityisesti

viimeaikaisten valintojensa osalta, kun taas opintojen alussa tekemiään valintoja he kuvaavat vähemmän tavoiteorientoituneiksi.

Tarkan uratavoitteen sijaan osa ehdollisesti myönteisen kannan ottaneista haastateltavista kertoi tavoittelevansa yleisemmin työmarkkinoilla hyödylliseksi arvioimaansa osaamista. Sekä H5 että H9 kertovat tehneensä valintoja sen mukaan, mistä ovat kiinnostuneet, mutta perustelevat myönteisen kannanoton väittämään nimenomaan sillä, että ovat tehneet myös hyödyllisiksi arvioimiaan valintoja:

*Mut tota... Et... myös semmosii, jotka ei välttämät oo sillee- et ei mua nyt nii hirveesti kiinnosta myöskään ((tietty aihe)). Tai ((toinen aihe)). [Sillee.] (J:[Mm])
Mut se, et tiedostaa että tämä on hyödyllistä- hyödyllistä tietää, ainaki perusasiat.
(J: Mm) Et semmost niinku et... rakentaa semmost tosi laa- niinku yrittää rakentaa laajaa semmost perusosaamispohjaa, et semmost sivistystä. (H9)*

Samaan tapaan H9 kuvasi jo aiemmin esitellyssä sitaatissa (s. 31) sivuainevalintansa tavoitteeksi viestiä ulospäin, ettei hänen osaamisensa rajoitu vain sosiaalitieteisiin usein yhdistettyihin pehmeisiin arvoihin. H5 puolestaan kertoo esimerkiksi valinneensa tietyn sivuaineen, jota olisi vaadittu, jotta hän olisi voinut tavoitella opintojen alkuvaiheessa haluamaansa opettajan pätevyyttä.

Lopulta muista haastateltavista poiketen H6 päätyy korostamaan valintojen johdonmukaisuutta jälkikäteen arvioituna (ks. taulukko 3). Hänen puheessaan valintojen tekeminen tietoisesti optimoidusti ei näyttäytyä välttämättömänä myönteisen kannanoton kannalta, mikäli valinnat on mahdollista jälkikäteen esittää rationaalisina tai johdonmukaisina. H6 kuvaa omia valintojaan ensisijaisesti ilmaisulliseen individualismiin pohjautuviksi ja kiistää tehneensä optimoituja valintoja: ”-- et mä en oo käyny mitään siks et mun jotenki pitäis käydä. (J: Mm) Tai et mä kokisin et mun pitäis, tai et ne ois välttämät ne hyödyllisimmät, vaan et ne on ollu ne kiinnostavimmat.” (H6)

Huomionarvoista on, että edes H6 ei kuitenkaan täysin sanoudu irti utilitaristisesta tavoittelun logiikasta, vaikka korostaakin että valinnat eivät ole olleet pitkään tai tarkasti harkittuja. Esimerkiksi gradusta kysyttäessä hän kertoo olleensa alustavasti yhteydessä toimijoihin, joille saattaisi olla mahdollista tehdä opinnäytetyö tiettyyn häntä kiinnostavaan aihepiiriin liittyen, mutta pitävänsä ovea avoinna myös muille vaihtoehdoille:

Et, mul ehkä niinku ensisijaisesti on se että.... on kiinnostava aihe. Ja sitte se et jos saa johonki projektiin sen jotenki... riittävän läheisesti liitetty ni se ois tosi kiva. (J: Mm) Et se ei oo niinku sillee itsetarkotus. Mut sit et tottakai nyt et jos joku tuo-tulee jonku semmosen ihan eppisen aiheen kanssa niinku että... nyt voi pelastaa maailman tällä aiheella, ni emmä sitä silleen sulje pois. (H6)

Itseä kiinnostavien valintojen lisäksi H6 kuvaa tehneensä tietoisesti sellaisia valintoja, joiden kautta on halunnut jättää tilaa eteen tuleviin mahdollisuuksiin tarttumiselle. Lyhyen aikavälin päätöksiä kuvatessaan hän hyödyntää sekä ilmaisullisen että utilitaristisen individualismin tulkintarepertuaaria. H6 irtisanoutuu kuitenkin nimenomaan sellaisesta rationaalisesta optimoitujen valintojen tekemisestä, jossa odotettavissa olevia hyötyjä arvioidaan ja rajataan tarkasti etukäteen. Hyötyjen tavoittelun sijaan hän korostaa hyötyjen moninaisuutta ja niiden tunnistamista tilannesidonnaisesti jälkikäteen sekä kykyä esittää itsensä johdonmukaisena urasuunnittelijana. Utilitaristinen individualismi näyttäytyy siis hänen puheessaan erityisesti sosiaalisesta ympäristöstä nousevana odotuksena, johon hän kuvaa tietoisesti pyrkivänsä vastaamaan. Omien valintojen esittäminen utilitaristisen individualismin tulkintarepertuaaria hyödyntäen näyttäytyy hänen puheessaan retorisenä keinona vastata näihin odotuksiin.

5.3 Toimijuus suhteessa työmarkkinoihin ja työllistyvyyteen

Analyysin viimeisessä vaiheessa tarkastellaan edelleen opiskelijoiden argumentaatiota siltä kannalta, millaisena he esittävät oman toimijuutensa urasuunnittelun kontekstissa sekä sitä millaisena opiskelijoiden kuvaus heidän valintojensa suhteesta tulevaan uraan ja

työllistyvyyteen rakentuu. Erilaiset aineistosta tunnistetut toimijuuden kuvaukset on tiivistetty taulukkoon 4. Yhtenäisyyksiensä perusteella ne on nimetty toimijuudeksi geneerisen osaamisen hankkimisena, toimijuudeksi itsen toteuttamisena, toimijuudeksi osaamisen tunnistamisena sekä tavoiteorientoituneeksi toimijuudeksi.

Erilaisia toimijuuden kuvauksia erottavana tekijänä näyttäytyi aineistossa se, kumpaa edellä kuvattua tulkintarepertuaaria haastateltavat hyödynsivät ensisijaisesti omien valintojensa kuvauksessa. Lisäksi kuvaukset erosivat toisistaan sen kautta, kertoivatko haastateltavat voivansa valintojensa seurauksena tuottaa itsestään kuvauksen jollekin itseä kiinnostavalle osaamisalueelle tai erityisalalle profiloituneena toimijana.

Utilitaristisen individualismin mukaiselle tavoittelun logiikalle rakentuvia toimijuuskuvauksia aineistossa olivat tavoiteorientoinut toimijuus ja toimijuus geneerisen osaamisen hankkimisena. Näitä molempia yhdisti ainakin ehdollisesti myönteinen kannanotto virikevättämään sekä kuvaus sellaisista valinnoista, joilla pyrittiin tulevan uran tai työllistymisen kannalta hyödyllisten taitojen tai osaamisten hankkimiseen. Ensisijaisesti ilmaisullisen individualismin tulkintarepertuaarin kautta rakennettuja kuvauksia toimijuudesta puolestaan olivat aineistossa toimijuus itsen toteuttamisena ja toimijuus osaamisen tunnistamisena.

	Valintojen kautta profiloituminen	Valintojen kautta ei selkeää profiloitumista
Valinnat utilitaristisen individualismin mukaisia	tavoiteorientoitunut toimijuus	toimijuus geneerisen osaamisen hankkimisena
Valinnat ilmaisullisen individualismin mukaisia	toimijuus osaamisen tunnistamisena	toimijuus itsen toteuttamisena

Taulukko 4: Toimijuusluokittelun rakentuminen aineistossa

Huomionarvoista on, että haastateltavat tuottivat kuvausta sekä omasta toimijuudestaan, joka kullakin rakentui ensisijaisesti jonkin edellä kuvatun toimijuusluokan mukaisesti, mutta myös vaihtoehtoisista toimijuuden versioista. Haastateltavat asemoivat ja arvioivat siis omaa toimijuuttaan suhteessa myös muunlaisiin mahdollisiin toimijuuden kuvauksiin. Seuraavissa alaluvuissa eritellään tarkemmin aineistosta tunnistettuja toimijuustyyppisiä ja niiden rakentumista suhteessa arvioihin omasta työllistyvyydestä.

5.3.1 Tavoiteorientoitunut toimijuus

Väittämän ”teen opintojeni yhteydessä tietoisia valintoja, joilla ohjaan tulevaisuuttani” edustama toimijuus rakentuu aineiston valossa ensisijaisesti rationaalisena hyötyjen tavoitteluna ja työllistyvyyden optimointina. Lisäksi sen mahdollistajana ja ehtona näyttäytyy kyky määritellä pidemmän tähtäimen uratavoite tai työllistymistä tukeva osaamistavoite. Tavoitteiden eksplisiittinen määrittely näyttäytyy aineistossa tärkeänä siksi, että selkeät tavoitteet mahdollistavat konkreettisten valintojen kautta tavoitellun hyödyn osoittamisen. Uratavoitteen määrittelemällä opiskelijat ikään kuin tuottivat vertailukohdan, jota vasten heidän valintojensa hyödyllisyyttä oli mahdollista arvioida.

Omasta toimijuudestaan tavoiteorientoitunutta ja optimoitua kuvausta tuottivat erityisesti ne haastateltavat, jotka ottivat väittämään myönteisen kannan (ks. taulukko 1). Heistä H7 kertoi tehneensä valintoja määrätietoisesti opintojen alusta saakka, mikä mahdollistaa hänen mukaansa nopean valmistumisen ja työllistymisen. H1 sen sijaan kertoi tehneensä valintoja tavoiteorientoituneesti siitä asti, kun oma tavoite oli opintojen myötä kirkastunut. H3 kertoo etsineensä tietoa sekä omaa erityistä uratavoitettaan tukevasta osaamisesta mutta myös työmarkkinoilla yleisemmin kaivatusta osaamisesta ja pyrkineensä hankkimaan sellaista erityisesti opintojensa loppuvaiheessa.

Haastatelluista erityisesti H7 rakentaa omasta toimijuudestaan ongelmattoman kuvauksen. Hän kommentoi väittämää hyvin suoraviivaisesti antamalla esimerkkejä tekemistään konkreettisista valinnoista, joita hän perustelee niiden kautta saatujen tai oletettavasti

saatavien hyötyjen kautta. H7 esittää itsensä toimijana, jonka tekemät valinnat vaikuttavat tukevan tarkasti määriteltä uratavoitetta, ja hän osoittaa pohtineensa valintojaan nimenomaan sen kannalta, miten ne auttavat työllistymistä haluttuun paikkaan.

Toimijuus rakentuu myös H1:n puheessa melko ongelmattomana sen jälkeen kun hän kuvaa tavoitteensa selkiytyneen. Hän antaa esimerkkejä tekemistään valinnoista, jotka näyttävät sekä vastaavan hänen kinnostuksen kohteitaan että tukevan profiloitumista haluttuun suuntaan. H1:n puheessa tulevan uran suunta näyttäytyy melko selkeänä joskaan ei tarkkaan rajattuna. Tietyn työnantajan tai työtehtävän sijaan hän kertoo haluavansa työskennellä tietynlaisten kysymysten parissa, mieluiten kolmannella sektorilla. Myös H1:n toimijuus rakentuu siis hyödyllisen osaamisen hankkimisena ja sitä kautta rakentuvana asiantuntemuksena, jonka voi olettaa tukevan ja mahdollistavan työskentelyä tavoitellun aihepiirin parissa.

Tavoiteorientoitunut toimijuus ei kuitenkaan rakentunut aivan yhtä suoraviivaisena tai ongelmattomana kaikkien haastateltavien puheessa. Utilitaristiseksi kuvatun tavoittelun ongelmana näyttäytyivät erityisesti jälkikäteen vääriksi tai huonoiksi arvioitut valinnat. Näihin viitattiin useamman haastatellun puheessa joko omia tai muiden tekemiä valintoja kuvatessa. Esimerkiksi H5 kertoo aikanaan valinneensa tietyn sivuaineen, koska suunnitteli hankkivansa opintojensa yhteydessä opettajan pätevyyden. Myöhemmin hän kertoo kuitenkin luopuneensa kyseisestä urasuunnitelmasta, minkä vuoksi jo tehty valinta näyttäytyikin hänen arvionsa mukaan nyt hyödyttömänä. Hänen mukaansa jälkikäteen huonoksi arvioitu valinta on myös rajannut mahdollisuutta profiloitua opintojen aikana oikeaan suuntaan. H5 kuitenkin korostaa haluavansa ajatella, etteivät jo tehdyt valinnat määritä hänen tulevaisuuttaan:

Mut sit tavallaan niinku mummielest se on siistiä et voi kuitenkin niinku oikeesti... Et tottakai, koulussa oppii paljon, mut sitä kouluoppimista voi tosi paljo syventää niinku muilla keinoin. (J: Mm) Ja niinku sellasilla. Et koskaan ei oo tavallaan liian myöhästä oppia. (H5)

H3 puolestaan toteaa, että koska kilpailu työmarkkinoilla on kovaa, olisi tietoa hyödyllisistä valinnoista pitänyt olla saatavilla aiemmin, jotta hän olisi voinut jo opintojensa alkuvaiheessa tehdä työllistymisen kannalta parempia valintoja. Hän antaa useita konkreettisia esimerkkejä valinnoista, jotka olisi tehnyt alunperin eri tavalla, jos tietoa työmarkkinoiden tarpeista olisi ollut paremmin saatavilla. Hyödyttömiksi arvottamiensa valintojen seurauksena H3 kertoo joutuneensa tekemään opintojen loppuvaiheessa ylimääräistä työtä paikatakseen havaitsemiaan ongelmia työllistymisessä. Myös H9 kuvaa saman tyyppisiä haasteita tuen saannissa: *Että tota... ainoo nyt se et, ((pääaineessa)) nää niinku omat... et miten siel ohjataan, et mitä kannattaa opiskella ni se on ihan olematonta.* (H9) Lisäksi graduaiheen valinnassa haasteena rakentuu H3:n puheessa kurssitarjonta: *Joo mut sitte ku ei oo oikeestaan mitään semmosia kursseja jotka tavallaan tukis sitä... Mitä määhaluaisin tehdä.* (H3.) Kurssitarjonnan painottumisen syksylle taas nostaa esiin H9. Hänen mukaansa keväällä on vaikea edistää opintoja, sillä kursseja ei juurikaan ole tarjolla.

Utilitarista tulkintarepertuaaria toimijuutensa kuvauksessa hyödyntävät opiskelijat arvioivat siis tekemiensä valintojensa hyödyllisyyttä suhteessa opintojen jälkeiseen työllistymiseen ja uralla etenemiseen. Mahdollisuuksia tehdä omia tavoitteita tukevia valintoja rajasivat heidän mukaansa tiedonsaannin, kurssitarjonnan ja ohjauksen puutteet. Oikea-aikainen tieto työmarkkinoilla arvostettavasta tai omaa tavoiteltua urapolkua tukevasta osaamisesta sekä omaa asiantuntijuutta syventävät opinnot, työharjoittelut ja mahdolliset verkostot rakentuivat olennaisina toimijuuden mahdollistajina tai edellytyksinä.

5.3.2 Toimijuus geneerisen osaamisen hankkimisena

Kuvaus toimijuudesta geneerisen osaamisen hankkimisena rakentui aineistossa hieman samaan tapaan kuin tavoiteorientoitunut toimijuus. Valintojen kuvauksissa korostui edelleen oikeanlaisen ja hyödyllisen osaamisen hankkiminen, eli kuvaus rakentui utilitaristisen individualismin tulkintarepertuaarin kautta. Tarkan erityisalan ja profiloitumisen sijaan tämän tyyppisinä toimijoina itsensä esittävät haastateltavat kertovat

kuitenkin pyrkivänsä hankkimaan osaamista yleishyödyllisten taitojen ja tietojen muodossa. Geneeristen taitojen ja osaamisen hankkiminen perustellaan heidän puheessaan rationaalisena valintana siksi, että tämän tyyppisistä taidoista ja osaamisesta arvioitiin voivan olla hyötyä monessa paikassa tai monenlaisissa työtehtävissä. Konkreettisesti valinnat linkittyivät siis tulevaisuuteen erilaisia asioita mahdollistavina.

Omaa toimijuuttaan geneerisen osaamisen hankkimisena kuvasivat haastatelluista erityisesti H5 ja H9. Esimerkkejä valinnoista, joiden kautta työllistyvyyttä pyrittiin parantamaan, ovat tutkimusosaaminen (H5), neuvottelutaidot (H5) ja kyky yhdistää erilaista osaamista itselle uudella tavalla (H9). Opintojen lisäksi H5 kertoo saaneensa luottamustoimen kautta kontakteja laitokselleen, minkä hän arvioi mahdollisesti hyödyllisenä, mikäli hän päättää hakeutua jatko-opintoihin. Sekä H5 että H9 kertovat haluavansa oppia jatkuvasti lisää tai panostavansa oppimiseen ja kuvaavat oppimista myös yliopiston ulkopuolella tärkeänä. Oppiminen itsessään rakentuikin heidän puheessaan yhtenä geneerisenä taitona.

Toimijuus geneerisen osaamisen hankkimisena suuntautui siis tavoiteorientoitunutta toimijuutta yleisemmin työllistyvyyden parantamiseen. Vastaavasti profiloituminen tietyn alueen asiantuntijana puolestaan rakentuu tällöin rajallisempaan. Vaikka sekä H5 että H9 kertovat pyrkivänsä yhdistämään opinnoissaan sitä, mistä ovat kiinnostuneita siihen, mistä arvioivat tulevaisuudessa olevan heille hyötyä, kuvaavat he hyödyllisinä lähinnä geneeriseen osaamiseen tähänneitä valintojaan. Liian spesifi osaaminen rakentuu H5:n puheessa jopa mahdollisena riskinä. Hän kertoo pyrkivänsä esimerkiksi riittävän yleisellä graduaiheella varmistamaan, ettei vielä sulje mitään ovia profiloitumalla liian kapealle alueelle.

Toimijuus geneerisen osaamisen hankkimisena rakentuu haastateltavien puheessa laajan ja yleistettävissä olevan osaamis pohjan hankkimisena ja sitä kautta oletettavasti saatavina tulevaisuuden hyötyinä. Toimijuus merkityksellistyy työllistyvyyttä optimoivana, mutta sen kautta näytetään samalla tietoisesti vältettävän optimoidun tavoittelun toimijuuteen liittyvää

riskiä vääristä valinnoista ja ovien sulkemisesta. Mahdollisena ongelmana näyttäytyy tällöin vaikeus profiloitua tietylle osaamisalueelle. Koska selkeää uratavoitetta, johon suhteessa tehtyjen valintojen hyödyllisyys olisi mahdollista osoittaa ei nimetä, jää valintojen suhde työllistyvyyteen avoimemmaksi kuin tavoiteorientoituneessa toimijuudessa. Mahdollisina ongelmina geneerisen osaamisen hankkimiseen keskittyvässä toimijuudessa nousevat esiin jo aiemmin kuvatut ohjauksen puute ja kurssitarjonnan aikataulutus (H9). Opintojen kurssisisältöihin liittyviä ongelmia ei tämän tyyppisen tavoittelun kuvauksissa nostettu esiin.

5.3.3 Toimijuus itsen toteuttamisena

Kun toimijuus rakentui ilmaisullisen individualismin tulkintarepertuaarin kautta, korostettiin itselle uskollisena pysymistä ja itsen toteuttamista tai itsen etsimistä niin yksittäisiä valintoja tehdessä kuin pidemmän tähtäimen tavoittelussakin (ks. taulukko 1). Tästä hyvänä esimerkkinä toimii H4:n jo aiemmin osittain analysoitu sitaatti:

Sit toisaalta mä aattelen että, et täytyy tehdä sillee valintoja et on uskollinen niinku itelleen, että koska työ on aika iso osa ihmisen elämää, ja ja sitä työtä ehtii tehdä aika mont kymment vuotta viel, -- niin sitä työtä kerkee tehdä niin paljon että kyllä sen pitää olla myös itelle mielekästä mitä tekee. (H4)

Myös toimijuus itsen toteuttamisena voitiin näin ollen pyrkiä kuvaamaan tulevaisuusorientoituneena. Tehtyjä valintoja kuvattiin erityisesti H2:n ja H4:n argumentaatioissa tietoisina ja tietoisesti utilitaristisen tavoittelun ihanteen vastaisina. Toimijuus itsen toteuttamisena rakentuu H4:n puheessa harkiten tehtyinä omiin arvoihin ja itsetuntemukseen pohjautuvina rationaalisina valintoina. Kiistettyään virikkeen tarjoaman version toimijuudesta omalla kohdallaan haastateltavat argumentoivat siis myös kiinnostukseen pohjaavien valintojen voivan ilmentää tietoista ja rationaalista toimijuutta. Irtisanoutumalla utilitaristisen individualismin mukaisesta optimoidusta työllistymisen tavoittelusta he entisestään korostivat omien valintojensa tietoisuutta.

Kun toimijuus rakentui argumentaatiossa itsen toteuttamisena, tehtyjen valintojen suhde työmarkkinoihin ja työllistyvyyteen näyttäytyi epävarmana, sillä omien valintojen ei arvioitu varsinaisesti tukevan työllistymistä tai urakehitystä. Opintojen aikana tekemiensä valintojen suhdetta työllistyvyyteen H4 kyseenalaistaa toteamalla etteivät hänen valintansa olisi erityisen hyviä, mikäli tavoitteena olisi hyväpalkkainen tai varma työ. Myös H2 päätyy toteamaan: *”Mutta ehkä, ehkä mä en oo sitten... öö ajatellu... esimerkiksi sitä, sellast perinteistä työllistymistä ehkä mitenkää super paljoo.”* (H2)

Huomionarvoista on, että sekä H2 että H4 kertovat kuitenkin suhtautuvansa tulevaisuuteen toiveikkaan optimistisesti: *kyl mä niinku haluun uskoa että sille osaamiselle on myös niinku jonain päivänä kysyntää jossain paikassa”.* (H4) Eksplisiittisesti ilmaistusta optimismista huolimatta epävarmana puheessa näyttäytyy erityisesti se, minne ja miten helposti voidaan työllistyä. Aineiston perusteella näyttää siis siltä, että kun toimijuus kuvattiin ainoastaan itsen toteuttamisena, haastavana näyttäytyi valintojen pidemmän tähtäimen hyödyllisyyden arviointi ja osoittaminen. Kun valintojen kriteerinä esitettiin se, että valinnat tuntuivat hyvältä ja olivat mielekkäitä, jäi haastateltavien puheessa avoimeksi se, mihin suuntaan valinnat tulevaisuutta ohjasivat. Tämä siitäkkin huolimatta, että haastateltavat painottivat valintojensa tietoisuutta. Muista haastateltavista myös nykyisiä valintojaan tavoiteorientoituneina kuvannut H3 toteaa juuri työllistyvyyden osoittautuneen myöhemmin ongelmalliseksi hänen opintojensa alussa tekemiensä puhtaasti kiinnostuksen pohjalta tehtyjen valintojen vuoksi.

Lopulta erityisesti lähestyvä pro gradu ja valmistuminen rakentuivat usean haastateltavan puheessa tietynlaisena rajana, jonka lähestyessä pelkkä itseä kiinnostavien asioiden tekeminen näyttäytyi aiempaa ongelmallisempana. H2:n mukaan erityisesti arkielämän realiteetit, kuten huoli työllistymisestä ja opintolainan maksamisesta takaisin kannustivat miettimään enemmän myös opintojen jälkeistä työllistymistä. H8 toteaa: *”Eli aika vähän... teen tietoisia valintoja, mutta nyt... enemmän alkaa olla mielessä”.* (H8) Vastaavasti tarkempaa tavoitettaan kertoivat opintojen loppuvaiheessa pohtivansa myös geneerisen osaamisen hankkimista kuvaavat opiskelijat. Tarve määritellä tarkempi uratavoite tai oma

osaamisprofiili näyttääkin aineistossa usean opiskelijan puheessa korostuvan opintojen loppuvaiheessa.

5.3.4 Toimijuus osaamisen tunnistamisena

Viimeiset kaksi haastateltavaa, H6 ja H8, tuottavat kuvausta omasta toimijuudestaan ensisijaisesti osaamisen tunnistamisena (ks. taulukot 1 ja 3). Erityisesti H6 kuvaa arvioivansa valintoja sen pohjalta, millaisena ne näyttäytyvät ulospäin: miten loogisina, johdonmukaisina tai hyödyllisinä hän pystyy ne muille esittämään. H6 kertoo pystyvänsä esimerkiksi kuvaamaan itsensä tietynlaista asiantuntemusta omaavana sen pohjalta, millaisia opintoja hän on yliopistossa suorittanut. Hän kertoo myös kysyttäessä sanovansa tähtäävänsä tietynlaisiin päämääriin, mutta todellisuudessa olevansa kiinnostunut myös monista muista asiasta. Ensisijaista versiota omista kiinnostuksen kohteistaan hän kertoo pyrkineensä edistämään konkreettisilla valinnoilla kuten hakemalla tietynlaisia harjoittelupaikkoja ja gradutoimeksiantoja, mutta olevansa valmis tarvittaessa muuttamaan suunnitelmiaan.

Jo aiemmin esitetyssä sitaatissa H6 hyödyntää ilmaisullisen individualismin tulkintarepertuaaria ja irtisanoutuu tavoiteorientaatiosta omia valintojaan kuvatessaan: *”ei sillee et se ois parempi tai huonompi, mutta mä en oo käyny mitään ((kursseja)) siksi et mun jotenki pitäis käydä.”* (H6) omia valintojaan hän luonnehtii: *”tai et ne ois välttämättä ne hyödyllisimmät, mutta ne on ollu ne kiinnostavimmat”*. (H6). Hän kertoo tehneensä tietoisesti myös sellaisia valintoja, jotka ovat mahdollistaneet eteen tuleviin mahdollisuuksiin tarttumisen ja halunneensa tietoisesti pitää suunnitelmat riittävän väljinä. H6 kertoo esimerkiksi nostaneensa opintolainaa, mikä on mahdollistanut järjestö- ja luottamustoimien tekemisen opintojen ohella. Hän kertoo myös ajattelevansa gradun olevan mahdollisuus päästä tekemään jotain kiinnostavaa ja ettei usko sen rajaavan vaihtoehtoja myöhemmin uralla.

Omien kiinnostusten seuraaminen rakentuu H6:n puheessa mahdollisuuksina tehdä itselle mielekkäitä asioita, jopa silloin kun ne voivat ulospäin näyttää yllättäviltä tai kun niitä ei ole harkittu pitkään. Sekä H6 että H8 tuottavat kuvausta itsestään joustavina toimijoina, joille monenlaisten asioiden tekeminen näyttäytyy mahdollisuutena. Tämän vuoksi heidän puheessaan ei rakennu erityisen tarpeellisenä rajata etukäteen tarkasti sitä, millaisia hyötyjä valinnoilla tavoitellaan. Erityisesti H6 kuvaa valintojen kautta saadut hyödyt subjektiivisina ja puheessa tuotettuina arvioina valintojen seurauksista. Hänen mukaansa monenlaiset valinnat on mahdollista esittää loogisina ja niiden kautta voi osoittaa oppineensa jotain tärkeää. Valinnat eivät näyttäydy hänen puheessaan toisiaan pois rajaavina tai ovia sulkevin.

Myös H8 antaa useita esimerkkejä tekemistään valinnoista, joista saattaa hänen arvionsa mukaan olla hyötyä tulevaisuudessa, vaikka kiistääkin valintojen tavoiteorientaation. Hän kertoo esimerkiksi tehneensä vapaaehtoistöitä, osallistuneensa tapahtuman järjestämiseen ja saaneensa valintojensa kautta mahdollisesti hyödyllisiä verkostoja. H8:n itselleen rakentamassa toimijuuskuvauksessa työmarkkinoilla arvostettua osaamista on saavutettu lähes huomaamatta ja tekemällä vain itseä kiinnostavia asioita sekä menemällä aktiivisesti mukaan erilaisiin projekteihin. Vapaa-ajan aktiviteettien lisäksi hän kertoo suuntautuneensa opinnoissaan ja työharjoittelun kautta vahvasti tiettyyn erityisalaan. H8 korostaa kuitenkin, ettei toiminnallaan ole pyrkinyt erityisesti parantamaan asemaansa työmarkkinoilla, vaan tehnyt ainoastaan sitä mikä kulloisenakin hetkenä on häntä kiinnostanut. Kuvausta tavoiteorientaation puuttumisesta hän vahvistaa tuomalla moneen kertaan esiin, että saavutetut hyödyt suhteessa työmarkkinoihin ovat olleet yllättäviä tai onnekkaita sattumia.

Valintojen tulevaisuusorientaation kieltäminen näyttäytyy H8:n puheessa erityisesti keinona irtisanoutua tavoiteorientoituneesta toimijuudesta, jossa tavoitellaan tiettyjä hyötyjä suhteessa työllistymiseen tai tarkempaan uratavoitetteeseen. Hyväksi kuvattu asema työmarkkinoilla selittyy aktiivisella osallistumisella kiinnostaviin asioihin, mutta myös ulkoisilla tekijöillä, muilla toimijoilla, onnella ja olosuhteilla. H8 osoittaa kuitenkin jälkikäteen arvioituna tehneensä hyödyllisinä näyttäviä asioita suhteessa työmarkkinoihin ja

kertoo myös työnantajien arvostaneen hänen valintojaan. Olennaisena näyttäytyy myös hänen puheessaan jo tehtyjen valintojen kautta saatujen hyötyjen tunnistaminen.

Muihin toimijuustyyppeihin verrattuna toimijuus osaamisen tunnistamisena rakentuu haastateltavien puheessa dynaamisena ja reflektiivisenä. Haastateltavat kertovat tehneensä konkreettisia valintoja kulloistenkin kiinnostusten pohjalta, mutta he kuvaavat myös pohtineensa ja tunnistaneensa jälkikäteen valintojen kautta saatuja hyötyjä. Näiden hyötyjen ja osaamisen kautta he kertovat voivansa esittää myös valinnat jälkikäteen loogisina ja johdonmukaisina tai itsensä potentiaalisten työnantajien arvostamalla tavalla. Tavoitteiden kohdalla haastateltavien puheessa korostuu joustavuus, jonka kuvataan mahdollistavan ympäristöstä nouseviin ja erilaisissa tilanteista vastaan tuleviin yllättäviinkin tilaisuuksiin tarttumisen. Lopullinen urasuunta kummankaan haastateltavan puheessa ei rakennu ehdottomana, mutta kiinnostuksiin pohjautuva profiloituminen ja tunnistetut hyödyt mahdollistavat itsen esittämisen tiettyyn aihepiiriin suuntautuneena.

6 DISKUSSIO

Tutkielman tavoitteena oli tarkastella sitä, millä tavoin sosiaalitieteiden maisterivaiheen opiskelijat pyrkivät vastaamaan heihin kohdistuvaan erityisesti työelämän muutoksessa korostuvaan aktiivisen urasuunnittelun odotukseen. Kysymystä tarkasteltiin analysoimalla sitä, miten ja millaista kuvausta itsestään ja omasta toimijuudestaan opiskelijat tuottavat kommentoidessaan väittämää ”teen opintojeni yhteydessä tietoisia valintoja, joilla ohjaan tulevaisuuttani”. Seuraavaksi tiivistän lyhyesti pro gradun tulokset ja pohdin niitä suhteessa Helsingin yliopiston hyödyntämään urataitomalliin ja aiempaan tutkimuskirjallisuuteen.

6.1 Yhteenveto tuloksista

Urasuunnittelu näyttäytyy aineiston valossa monitulkintaisena ilmiönä, jota opiskelijat kuvaavat toteuttavansa erilaisten valintojen kautta ja erilaisiin tavoittelun logiikoihin nojaten. Kommentoidessaan väittämää ”teen opintojeni yhteydessä tietoisia valintoja, joilla ohjaan tulevaisuuttani” kaikki opiskelijat hyödynsivät sekä utilitaristisen että ilmaisullisen

individualismin ihanteeseen pohjautuvia tulkintarepertuaareja. Molempia tulkintarepertuaareja käytettiin vaihtelevasti sekä valintojen logiikan että niiden kautta tavoiteltujen päämäärien kuvaamisessa. Tulkintarepertuaareja käytettiin myös aktiivisesti oikeuttamaan, selittämään ja perustelemaan tehtyjä valintoja.

Kaikki haastatellut opiskelijat osoittivat olevansa hyvin tietoisia sekä heihin kohdistuvasta urasuunnittelun odotuksesta että valintojensa suhteesta tulevaan uraan ja työllistyvyyteen. Erityisesti tietoisuus valintojen merkityksestä omalle tulevaisuudelle korostui haastateltavien mukaan valmistumisen lähestyessä. Osa haastateltavista otti kuitenkin itse väittämään kielteisen kannan, mitä he perustelivat sillä, etteivät heidän tekemänsä valinnat perustu utilitaristisen individualismin mukaiseen tavoittelun logiikkaan ja ihanteeseen. Virikeväittämän tarjoaman version toimijuudesta kuvattiinkin viittaavan nimenomaan sellaiseen urasuunnitteluun, jossa pyritään tekemään hyötyjä optimoivia valintoja suhteessa opintojen jälkeiseen työllistymiseen ja tulevaan uraan. Kielteisen kannan ottaneet haastateltavat puolestaan kuvasivat valintojensa pohjautuvan ilmaisullisen individualismin ihanteeseen.

Opiskelijoiden toimijuus suhteessa työllistyvyyteen rakentui aineiston valossa erilaisena erityisesti sen mukaan, kumpaan tavoittelun logiikkaan he argumentaatioissaan nojasivat. Lisäksi olennaisena näyttäytyi mahdollisuus kuvata valintojen kautta rakentuvaa osaamisprofiilia ja ainakin jollain tavalla määriteltyä urasuunnitelmaa. Aineistosta tunnistettiin neljä erilaista toimijuuden tyyppiä, jotka nimettiin 1) tavoiteorientoituneeksi toimijuudeksi 2) toimijuudeksi geneeristen taitojen hankkimisena 3) toimijuudeksi itsen toteuttamisena ja 4) toimijuudeksi osaamisen tunnistamisena.

Tavoiteorientoitunutta kuvausta omasta toimijuudestaan tuottaneet haastateltavat kuvasivat tekemänsä valinnat melko tarkasti määrittelemäänsä tavoitetta loogisesti tukeviksi. He pyrkivät osoittamaan hankkineensa tulevaisuudessa mahdollisesti hyödyllisiä verkostoja, tietyn alueen asiantuntemusta tai sellaista osaamista, joka tukee heidän työllistymistavoitettaan tai jolle työmarkkinoilla on havaittu olevan paljon kysyntää. Kun

puolestaan toimijuus kuvattiin geneerisen osaamisen hankkimisena, kuvattiin konkreettisten valintojen kohdalla edelleen utilitaristisen tavoittelun logiikkaa, mutta tavoitteena näyttäytyi monessa paikassa hyödyllisen osaamisen hankkiminen. Hyödyllisinä valintoina rakentuivat esimerkiksi tutkimustaidot, vuorovaikutustaidot, kyky oppia ja yhdistää erilaisia osaamisia sekä uskottavuuden vahvistaminen sosiaalitieteiden näkökulmasta poikkeavaa osaamista hankkimalla.

Riskinä sekä tavoiteorientoituneen että geneerisen osaamisen hankkimisen mukaisissa toimijuuden kuvauksissa rakentuivat mahdollisesti huonot tai väärät valinnat. Syitä ongelmiin kuvattiin olevan puutteet oikea-aikaisessa ohjauksen ja tiedon saannissa tai kurssitarjonnassa sekä muutokset henkilökohtaisissa tavoitteissa. Tavoiteorientoituneen toimijuuden edellytyksenä rakentui selkeä työllistymiseen tai uraan liittyvän tavoitteen määrittely, joka puolestaan puuttui geneeristen taitojen hankkimiseen tähtäävästä toimijuudesta. Uratavoitteen määrittelemättömyys näytti heidän puheessaan vaikeuttavan jonkin tietyn aihealueen asiantuntijana esittäytymistä, ja joissain tapauksissa vaihtoehtojen sulkemista pois pyrittiin tietoisesti välttämään tekemällä opintojen osalta riittävän yleisiä valintoja.

Toimijuus itsen toteuttamisena ja toimijuus osaamisen tunnistamisena puolestaan rakentuivat ensisijaisesti ilmaisullisen individualismin ihanteen mukaiselle tavoittelun logiikalle. Tällöin optimoitujen ja hyödyllisten valintojen sijaan kerrottiin ensisijaisesti tähdättävän itselle mielekkäiden asioiden tekemiseen opintojen aikana ja niiden jälkeen. Kun toimijuus rakentui itsen toteuttamisena tai osaamisen tunnistamisena, perusteltiin tehtyjä ainevalintoja ja muita opintojen aikaisia aktiviteetteja sillä, että ne tuntuivat kullakin hetkellä hyviltä, kiinnostavilta ja luontevilta.

Toimijuudessa osaamisen tunnistamisena olennaisena näyttäytyi kyky jälkikäteen reflektoida tehtyjä valintoja ja niistä saatuja hyötyjä sekä tuottaa valintojen kautta itsestä kuva tietyn aihepiirin osaajana. Lisäksi mahdollisuus esittää valinnat tarvittaessa loogisina ja johdonmukaisina korostui, eikä valintojen kautta saatuja hyötyjä pyritty määrittelmään

ennalta. Omat urasuunnitelmat kuvattiin sikäli joustaviksi, että tilaa myös muille eteen tuleville mahdollisuuksille kerrottiin jätettävän tietoisesti. Tällä tavoin kuvattuna tehdyt valinnat eivät näyttäytyneet toisiaan poissulkevinä, oikeina tai väärinä, vaan niiden kautta saadut hyödyt näyttäytyivät ensisijaisesti retorisisina resursseina, joita todettiin olevan mahdollista hyödyntää kulloisenkin tilanteen edellyttämällä tavalla.

Itseä toteuttavan toimijuuden haasteena näyttäytyi aineiston pohjalta epävarma suhde työmarkkinoihin. Valinnat kuvattiin varman tai hyväpalkkaisen työn suhteen vähintäänkin kyseenalaisina, eikä niiden kautta saatuja hyötyjä uraan tai työllistymiseen puheessa tarkemmin avattu. Haastateltavat kuitenkin kertoivat haluavansa uskoa, että heidän osaamiselleen on tulevaisuudessa kysyntää. Myös itsen toteuttamiseen tähtäävät valinnat esitettiin tietoisina ja loogisina, millä korostettiin toimijuutta aktiivisten valintojen tekemisenä suhteessa tulevaisuuteen. Mielekkään osaamisen hankkimisen arveltiin todennäköisesti johtavan mielekkääseen työhön, vaikka kuvaus omasta osaamisprofiilista ei vielä rakentunutkaan tarkkarajaisena.

Erityisesti oman toimijuuden kuvaukselle urasuunnittelun kontekstissa olennaisena rakentui siis aineiston valossa oman osaamisprofiilin määrittely tehtyjen valintojen kautta. Lisäksi mahdollisimman tarkan urasuunnitelman tai tavoitteiden ilmaisu helpotti tehtyjen valintojen kuvaamista hyödyllisinä. Toisaalta tehtyjen valintojen ja uratavoitteen kuvaaminen sosiaalisesti ja tilannekohtaisesti rakentuvina näyttää aineiston valossa mahdollistavan joustavuutta valintojen tekohetkellä ja itsen toteuttamista omien kiinnostusten pohjalta myös opintojen loppuvaiheessa.

6.2 Urasuunnittelun pohdintaa

Helsingin yliopiston hyödyntämän urataitomallin osalta tutkielmassa keskityttiin tarkastelemaan erityisesti valintoja ja päätöksentekoa. Seuraavaksi pohdin ensin sitä, millä tavoin urataitomalliin sisältyvät odotukset opintojen aikaisesta valintojen teosta opiskelijoiden puheessa näkyvät ja miten ne suhteutuvat urataitomallin muihin osa-alueisiin

aineistosta tunnistetuissa toimijuuden kuvauksissa. Lisäksi tarkastelen vielä hieman valitsemieni relationaalisen lähestymistavan ja tulkintakäsitteiden avaamia näkökulmia urasuunnitteluun.

HY:n urataitomallin mukaan opintojen aikaisten valintojen ja päätöksenteon tulisi pohjautua vahvasti itsetuntemukselle, jonka pohjalle rakentuvaa oman osaamisen ja vahvuuksien sanoittamista mallissa korostetaan. Lisäksi valintojen ja päätöksenteon tulisi mallin mukaan nojata myös vaihtoehtojen tuntemukselle eli opiskelijoiden tulisi olla tietoisia oman alan työmarkkinoiden tarpeista, odotuksista ja trendeistä. (Carver ym. 2014; Urasuunnittelukoulutus HY:ssä.)

Opiskelijat kertoivat haastatteluissa tehneensä opintojensa aikana monenlaisia valintoja, joita he arvioivat merkityksellisiksi suhteessa tulevaisuuteensa. Tällaisina valintoina kuvattiin sivuaineita, kandityön ja pro gradun aiheita, yleishyödyllisiä kursseja, opiskelijajärjestötoimintaa, verkostoitumista, vapaaehtoistöitä ja työskentelyä yleensä. Lisäksi tulevaisuutta ohjaavina valintoina kuvattiin sellaisia valintoja, joilla tietoisesti suljettiin joitain vaihtoehtoja pois tulevaisuudessa. Opiskelijat näyttävätkin aineiston perusteella olevan hyvin tietoisia erilaisista mahdollisista valinnoista, joiden kautta urasuunnittelua voidaan käytännössä toteuttaa.

Urataitomallin pohjalle sijoitettu oman osaamisen ja henkilökohtaisten vahvuuksien tunnistaminen ja sanoittaminen näkyivät itse-esityksissä hyvin vaihtelevilla tavoilla. Tavoiteorientoituneina toimijoina itsensä esittäneet haastateltavat sanallistivat osaamistaan hyvin konkreettisesti tekemiensä valintojen kautta ja rakensivat näin tehdessään itsestään kuvausta tietyn alueen osaajina tai sellaisiksi pyrkivinä toimijoina. Tavoiteorientoituneilla toimijoilla itse-esityksissä korostui erityisesti opintojen kautta hankitun substanssiosaamisen sanallistaminen, jonka kuvattiin myös vastaavan työmarkkinoiden tarpeita. Omien vaihtoehtojen ja työmarkkinoilta nousevien odotusten tuntemus rakentui omaa uratavoitetta tukevien taitojen ja osaamisen tunnistamisena. Vaihtoehtoja ja

mahdollisuuksia omien melko tarkkaan rajattujen tavoitteiden ulkopuolelta ei juuri heidän puheessaan tuotu esiin.

Kun taas toimijuus rakentui osaamisen tunnistamisena, korostui itse-esityksissä urataitomallin osa-alueista vielä vahvemmin itsetuntemus. Tavoiteorientoituneisiin toimijoihin verrattuna omaa osaamista ja vahvuuksia sanallistettiin huomattavasti monipuolisemmin, sillä erilaiset opintojen ohella tehdyt valinnat ja niiden kautta opitut taidot nostettiin itse-esityksissä varsinaisen alakohtaisen substanssiosaamisen rinnalle. Osaamisen ja vahvuuksien monimuotoisuuden lisäksi kiinnitettiin huomiota tilannekohtaiseen odotusten ja oman asiantuntijaprofiilin reflektointiin ja sanallistamiseen. Tarve myydä osaaminen kulloiseenkin tilanteeseen nähden sopivalla tavalla korostui, sillä tärkeämpänä kuin omien vaihtoehtojen tarkka rajaaminen ja tavoittelu optimoiduilla valinnoilla näyttäytyi kyky tunnistaa ja tuoda tarvittaessa sopivalla tavalla esiin valintojen kautta opittuja asioita. Lopulta siinä missä tavoiteorientoituneet toimijat kuvasivat tehneensä valintoja myös työmarkkinoiden kysyntään vastatakseen, korostettiin toimijuudessa osaamisen tunnistamisena mahdollisuuksia tehdä monenlaisia asioita ja valintoja sopivien tilaisuuksien tullessa vastaan. Urataitomallissa korostettu työmarkkinoiden tuntemus ja ennakointi ei näyttäytynyt tämän tyyppisessä toimijuudessa valintojen tekoon ennalta vaikuttavana, mutta sen sijaan tarve peilata ja sanallistaa hankittua osaamista työmarkkinoiden odotuksiin ja tarpeisiin tunnistettiin ja siihen pyrittiin vastaamaan.

Toimijuudessa itsen toteuttamisena korostettiin urataitomallin osa-alueista edelleen itsetuntemusta, joka näyttäytyi valintojen teon kriteerinä sikäli, että valintoja kerrottiin tehtävän sen mukaan mistä kulloinkin oltiin kiinnostuneita ja mikä itsestä tuntui hyvältä. Pidemmälle tähtäävä itsetuntemukselle rakentuva urasuunnitelma tai tavoite kuitenkin puuttui tämän tyyppisistä toimijuuden kuvauksista ja oman suunnan ja paikan löytäminen työelämässä näyttäytyi itsessään tavoitteena, johon valinnoilla pyrittiin. Omien vaihtoehtojen ja työmarkkinoiden odotusten tuntemus rakentui ensisijaisesti kuvauksina sellaisista yleisesti hyödyllisinä pidetyistä osaamisalueista, joita omalla kohdalla oltiin

tietoisesti suljettu pois. Kun toimijuus kuvattiin itsen toteuttamisena, haastavana näyttäytyykin aineiston valossa sen tunnistaminen, millainen oma opintojen kautta rakentuva osaamisprofiili on ja missä sille mahdollisesti voisi olla tulevaisuudessa kysyntää.

Lopulta kun toimijuus rakentui geneerisen osaamisen hankkimisena, korostui urataitomallin osalta erityisesti tarve vastata työmarkkinoiden tarpeeseen. Tietoiseksi urasuunnitteluksi kuvattujen valintojen tavoitteena kuvattiin mahdollisuutta hyödyntää hankittua osaamista monessa paikassa ja täten parantaa työllistyvyyttä. Tämän tyypisinä toimijoina itsensä esittäneet haastateltavat osoittivat siis olevansa tietoisia siitä, millaista työmarkkinoilla yleisesti arvostettua osaamista omat opinnot ovat vahvistaneet. Vastaavasti urataitomallissa tärkeä itsetuntemus rakentui erityisesti kykynä sanallistaa omaa geneeristä osaamista, kun taas omat tavoitteet näyttäytyivät myös tässä ryhmässä vielä epätarkkoina, mihin linkittyi osaltaan myös huoli profiloitumisesta liian tarkkarajaiselle osaamisalueelle.

Erilaisissa aineistosta tunnistetuissa uravalintoihin linkittyvissä toimijuuden kuvauksissa näyttäivät siis korostuvan eri tavoin urataitomallin pohjalle sijoitetut itsetuntemus ja omien vaihtoehtojen tuntemus. Lisäksi esittäytyminen urataitomallin mukaisesti omaa uraa aktiivisesti ohjaavana toimijana näyttää ainakin tässä tutkielmassa hyödynnetyn aineiston valossa rakentuvan ongelmattomampana, mikäli omat tavoitteet tai vaihtoehtoisesti omien valintojen kautta rakentuva osaamisprofiili on mahdollista tarvittaessa sanallistaa ja linkittää konkreettisiin opintojen aikaisiin valintoihin.

Valintojen suhdetta tulevaisuuteen kuvattiin aineistossa arvioimalla valintojen hyödyllisyyttä suhteessa omiin tavoitteisiin tai työmarkkinoilla tunnistettuihin tarpeisiin. Ainakin melko tarkasti määritellyn uratavoitteen nimeäminen näyttäytyy aineiston valossa olennaisena sikäli, että sen kautta opiskelijat voivat osoittaa valintojensa tulevaisuusorientaatiota. Kun toimijuus rakentui opiskelijoiden puheessa tavoiteorientoituneena, tähtäsi urasuunnittelu hyvien ja oikeiden valintojen tekemiseen suhteessa tiettyyn tavoitteeseen. Työllistyvyys merkityksellistyi tällöin melko perinteiseen

tapaan yksilön tavoitteita tukevana, oikeanlaisena osaamisena ja taitoina, joita pyrittiin tietoisesti kerryttämään (vrt. Yorke 2006). Työllistymiseen ja uralla menestymiseen pyrittiin sisällöltään oikeanlaisilla eli hyödyllisillä valinnoilla ja niiden kautta profiloitumisella.

Huomionarvoista on kuitenkin, että myös tarkkaan määritelty uratavoite ja sen pohjalta tehdyt valinnat saattoivat näyttäytyä aineistossa ongelmallisina. Urasuunnittelua tukevien valintojen haasteina rakentuivat joidenkin haastateltavien puheessa opetustarjonnan ja ohjauksen puutteet. Yliopiston toivottiin tällöin tarjoavan parempaa tukea työllistyvyyden parantamiseen. Kun työllistyvyyttä pyrittiin parantamaan oikeanlaista osaamista hankkimalla, näyttäytyi tärkeänä, että oikeanlaista kurssitarjontaa ja tukea kannattavien valintojen tekoon on saatavilla. Käytännössä tämän tyyppisen tuen tarjoaminen yksilöllistyvien urapolkujen ja työn muutoksessa saattaa kuitenkin olla jatkossa yliopistojen urapalveluille haastavaa, sillä valintojen kautta saatuja hyötyjä voi olla vaikea tarkasti ennakoida ja optimoida. Sen sijaan tukea ja välineitä oman osaamisen ja valintojen seurauksena saatujen hyötyjen monipuoliseen tunnistamiseen sekä yliopiston ulkopuolistenkin oppimismahdollisuuksien kartottamiseen on varmasti jatkossakin hyödyllistä tarvittaessa tarjota esimerkiksi henkilökohtaisen uraohjauksen muodossa.

Toinen tavoiteorientoituneeseen toimijuuteen liitetty haaste ilmeni, kun opiskelijan omat tavoitteet olivat muuttuneet opintojen aikana, minkä seurauksena aiemmin tehdyt valinnat näyttäytyivät uudesta tilanteesta arvioituina huonoina tai väärinä. Sirpaloituvien ja projekteista koostuvien, mahdollisesti nopeitakin suunnanmuutoksia vaativien työurien yleistyessä saattaakin juuri optimoidun toimijuuden rakentaminen näyttäytyä haastavana. Kun valintoja arvotetaan oikeina tai väärinä, voivat ne näyttäytyä hyödyllisinä suhteessa yhteen tavoitteeseen, mutta huonoina suhteessa toiseen ja olla näin ollen herkkiä muutoksille työmarkkinoilla ja yksilön henkilökohtaisessa tilanteessa.

Urasuunnitelmat ja niiden tavoittelu voitiin aineiston perusteella kuvata kuitenkin myös joustavina. Osaamisen tunnistamisena toimijuuttaan kuvaavien opiskelijoiden puheessa

yhdistyi elementtejä aiemmin lyhyesti esitellyistä life-designin (Savickas 2012) ja altistetun sattuman (Krumboltz 2009) teorioista. Erityisesti life-design -ajattelun mukainen kyky reflektoida omia valintoja ja niiden kautta opittua jälkikäteen sekä kyky kuvata valinnat johdonmukaisena tarinana näyttävät mahdollistavan joustavuutta valintojen tekohetkellä (ks. Krumboltz 2009; Savickas 2012). Osaamisen moniulotteisuuden tunnistaminen sekä tietoinen osaamisprofiilin peilaaminen kontekstisidonnaisesti näyttäytyvät aineistossa tämän tyyppistä toimijuutta mahdollistavina. Tästä näkökulmasta työllistyvyys puolestaan merkityksellistyi enemmänkin kykynä tunnistaa kulloisessakin tilanteessa ja kontekstissa osaamiseen kohdistuvia odotuksia ja sanallistaa omat valinnat niihin sopivalla tavalla.

Vaikka haastattelemistani opiskelijoista vain kaksi tuotti toimijuudestaan kuvausta ensisijaisesti osaamisen tunnistamisena, oli myös muiden puheessa tunnistettavissa viittauksia tähän toimijuustyyppiin. Useat opiskelijat kuvasivat esimerkiksi pohtineensa sitä, miltä oma osaaminen näyttää cv:ssä, miten omaa osaamista voidaan myydä työnantajille tai millaisiksi asiantuntijoiksi he valintojensa kautta haluavat profiloitua. Oman toimijuuden kuvaamisen osaamisen tunnistamisena mahdollisti kuitenkin aineistossa erityisesti oman erityisosaamisen ja kiinnostuksen kohteiden sanallistaminen. Vaikka ensisijaisten urasuunnitelmien tai erikseen nimettyjen osaamisalojen kuvattiin olevan vain yksi haastateltavia kiinnostavista asioista, mahdollisti tavoitteen nimeäminen heille johdonmukaisen tarinan tuottamisen. Valintojen kautta opitut asiat voitiin nivoa kuvaukseksi rationaalisesta urasuunnittelusta nimenomaan suhteessa mahdolliseen urasuunnitelmaan. Lisäksi osaamisen ja urasuunnittelun hahmottaminen sosiaalisesti rakentuvina ja neuvoteltavissa olevina ilmiöinä kiinnittivät huomion erilaisiin mahdollisuuksiin tuottaa odotuksia vastaava kuvaus omasta osaamisesta.

Tutkielman tulokset tukevat siis osaltaan Tuonosen (2019) havaintoja uratavoitteen ja osaamisen reflektoinnin merkityksestä. Oman tutkielmani pohjalta korostui erityisesti kyky hyödyntää sanallistettua suunnitelmaa itsen esittämisen resurssina. Suunnitelman kuvaaminen joustavaksi ja kontekstin mukaan tarvittaessa uudelleen muotoiltavaksi mahdollisti lisäksi monenlaisten valintojen esittämisen hyödyllisinä suhteessa

tulevaisuuteen. Samasta syystä olennaisena näyttäytyi kyky pystyä tunnistamaan erilaisia hyötyjä jo tehdyistä valinnoista, jotta kuvausta omasta uratarinasta voidaan tuottaa sopivalla tavalla erilaisissa tilanteissa ja erilaisia vaihtuvia tavoitteita tukemaan.

Myös havainto siitä, että virikkeen tarjoama versio työllistyvyyttä tukevasta urasuunnittelusta merkityksellistyy opiskelijoiden puheessa ensisijaisesti nimenomaan utilitaristisena hyötyjen tavoitteluna on mielenkiintoinen. Kun tulevaisuuden työurat ymmärretään sirpaleisina projekteina ja pätkätöinä, jotka vaativat jatkuvaa muutosta, saattaa hyötyjä optimoivien valintojen tekeminen näyttäytyä erityisesti generalistien osalta haastavana. Urasuunnittelun tukemisessa huomion kiinnittäminen valinnoista saatujen hyötyjen moninaisuuteen ja tietoiseen hyödyntämiseen retorisisina itse-esitysten resursseina saattaa helpottaa urasuunnittelua erityisesti niiden opiskelijoiden kohdalla, joiden toimijuus rakentuu vahvasti itsen toteuttamisena tai geneerisen osaamisen hankkimisena. Hyötyjen tavoittelun ja itsen toteuttamisen vastakkainasettelun sijaan työllistyvyyden ja sitä tukevan urasuunnittelun ymmärtäminen neuvoteltavissa olevana ja sosiaalisesti rakentuvana ilmiönä näyttää ainakin tässä aineistossa mahdollistavan opiskelijoille joustavuutta heihin kohdistuviin urasuunnittelun odotuksiin vastaamisessa. Myös itsen toteuttamiseen tähtäävät valinnat tai altistetun sattuman teorian korostama yllättäviin mahdollisuuksiin tarttuminen (ks. Krumboltz 2009) oli tällöin jälkikäteen mahdollista perustella niistä tunnistettujen konkreettisten hyötyjen kautta.

Urataitomallin osalta aineistossa korostuu siis valintojen teon lisäksi itsetuntemus nimenomaan opitun tunnistamisen ja kontekstisidonnaisen sanoittamisen osalta, joka edelleen linkittyy vaihtoehtojen tuntemukseen. Kun urasuunnittelu ymmärretään odotuksena, johon itse-esityksessä pyritään vastaamaan, korostuu kyky sanallistaa valintojen kautta saatuja hyötyjä ja opittuja asioita kulloiseenkin tilanteeseen ja siinä tunnistuihin odotuksiin sopivalla tavalla. Utilitaristisen tulkintarepertuaarin tietoinen hyödyntäminen itsen esittämisessä voidaan ajatella hyödyllisenä taitona esimerkiksi työnhakutilanteissa, joissa opiskelijoiden todennäköisesti odotetaan esittäytyvän aktiivisesti uraansa ohjaavina toimijoina. Jo tehtyjen valintojen kautta saatujen hyötyjen säännöllinen

pohtiminen suhteessa erilaisiin mahdollisiin tavoitteisiin tai suunnitelmiin näyttäisi olevan opiskelijoille hyödyllistä, jotta kielellisiä itse-esitysten resursseja on tarvittaessa helpommin saatavilla.

6.3 Tutkielman arviointia

Pro gradun tavoitteena oli tarkastella sitä, miten ja millaisina urasuunnittelijoina sosiaalitieteiden maisteriopiskelijat itsensä esittävät ja miten he pyrkivät vastaamaan heihin kohdistuviin urasuunnittelun odotuksiin muuttuvan työn kontekstissa. Lähestymällä urasuunnittelua arvottavaa puhetta siinä hyödynnettyjen tulkintarepertuaarien kautta olen pyrkinyt tuomaan näkyviin erilaisia sosiaalisesti ja kulttuurisesti jaettuja tapoja merkityksellistää urasuunnittelua ilmiönä. Lisäksi huomiota on kiinnitetty siihen, miten eri tulkintarepertuaareja käytetään erilaisten toimijuuskuvausten rakentamisessa ja millaisia haasteita, mahdollisuuksia ja reunaehtoja erilaisissa toimijuustyypeissä aineiston valossa rakentuu.

Siinä missä kvantitatiivisessa tutkimuksessa pyrkimys on usein tuottaa tiettyyn perusjoukkoon yleistettävissä olevaa tietoa mahdollisimman laajan aineiston kautta, tähtäsi oma kysymyksenasetteluni urasuunnittelun ilmiön ymmärtämiseen. Tämän tyyppisessä tutkimuksessa haastateltavien suhteellisen pieni määrä, aineiston keskittyminen vain sosiologian ja yhteiskuntapolitiikan opiskelijoihin sekä haastatteluun osallistuneiden opiskelijoiden valikoituminen osallistumaan oman kiinnostuksensa pohjalta eivät näyttäyty ongelmallisina analyysin kannalta. (ks. Alasuutari 2011.) Tutkielman tavoitteena ei ole yleistää tuloksia koskemaan edes kaikkia kyseisten pääaineiden maisteriopiskelijoita, vaan tarkastella ja ymmärtää urasuunnittelua valitusta näkökulmasta. Sekä opiskelijoille, että heidän urasuunnitteluun tukeville tahoille kuten yliopiston urapalveluille uskon analyysin tarjoavan hyödyllisiä havaintoja ja pohdittavaa. Aineistossa ilmenevät tavat puhua työllistyvyydestä ja urasuunnittelusta on mielekästä ymmärtää kulttuurisesti ja sosiaalisesti jaettuina ja mahdollisina tapoina kuvata kyseistä ilmiötä. Ne kertovat siis ainakin tietynlaisista opiskelijoiden käytettävissä olevista tapovoista merkityksellistää tarkastelun

kohteena olevia ilmiöitä. Lisäksi, kuten edellä pyrin osoittamaan, analyysi tekee näkyväksi esimerkiksi sitä, miksi tai miltä osin urasuunnittelu saattaa näyttäytyä opiskelijoille vaikeana sekä vaihtoehtoisia tapoja lähestyä urasuunnittelua erityisesti muuttuvan työn kontekstissa. Aineistossa havaittuja eroja ja yhtäläisyyksiä argumentoinnissa tarkastelemalla on pyritty kuvaamaan urasuunnittelua koskevassa puheessa havaittuja säännönmukaisuuksia (ks. Alasuutari 2011).

Sosiaaliseen konstruktionismiin ja relationaaliseen sosiaalipsykologiaan pohjautuvan tutkimusasetelmani kautta haastatteluissa tuotettuja itse-esityksiä tarkastellaan edelleen pro gradussa kielellisesti rakentuvina ja neuvoteltavissa olevina kuvauksina opiskelijoiden omasta toimijuudesta. Relationaalinen näkökulma, jossa urasuunnittelun ymmärretään rakentuvan nimenomaan suhteiden kuvauksissa korostaa ilmiöiden joustavuutta ja kontekstisidonnaisuutta. Näkökulma on mielestäni hyvin perusteltu, sillä haastateltavien puheessa itse-esitykset ja toimijuus rakentuvat arvottavassa puheessa nimenomaan suhteessa johonkin muuhun: he arvioivat omia valintojaan esimerkiksi suhteessa tavoitteisiinsa, erilaisiin muihin toimijoihin ja tulevaa uraa tai työllistymistä koskeviin odotuksiin.

Tutkielmaan ja sen tuloksiin liittyy silti toki rajoituksia. Aineisto kerättiin pyytämällä haastateltavia kommentoimaan tietynlaista urasuunnittelua kuvaavaa väittämää: ”teen opintojeni yhteydessä tietoisia valintoja, joilla ohjaan tulevaisuuttani”. Kyseisen väittämän käyttö pohjautui HY:n urataitomalliin ja sen kautta pyrittiin tarkastelemaan sitä, millaisena urataitomallin mukainen urasuunnittelu ja toimijuus opiskelijoiden puheessa rakentuu. Aineistosta tunnistetut tavat merkityksellistää urasuunnittelua rakentuvatkin suhteessa juuri kyseiseen virikkeeseen ja toisenlaisella virikkeellä tai avoimella kysymyksellä kertätty aineisto olisi voinut olla hyvin erilainen. Laadullisen asennetutkimuksen metodologian mukaisesti standardoidulla virikkeellä pyrittiin kuitenkin tuottamaan mielekkään analyysin kannalta riittävän samanlaista puhetta (ks. Vesala & Rantanen 2007). Vastaavasti valitun näkökulman kautta huomio kiinnittyy tietynlaisiin erotteluihin ja yhtäläisyyksiin. Saman aineiston tarkastelu erilaisia tulkintakäsitteitä hyödyntäen olisi epäilemättä tuonut esiin

erilaisia näkökulmia urasuunnitteluun. Lisäksi kuten Alasuutarikin (2011) toteaa, tämän tyyppinen laadullinen analyysi sisältää aina väistämättä tekijänsä tulkintoja. Nämä tulkinnat on kuitenkin pyritty tekemään näkyväksi ja perustelemaan aineiston kautta, jotta lukijan olisi mahdollista arvioida niiden uskottavuutta. (ks. Alasuutari 2011.)

Pro gradua tehdessäni olen pohtinyt paljon myös omaa positioni sosiaalitieteiden maisteriopiskelijana. Kiinnostus opintojen aikaiseen urasuunnitteluun ilmiönä pohjautuu vahvasti omaan kokemukseeni ja havaintoihini siitä, että tulevan uran ennakointi ja suunnittelu sekä uraa tukevien valintojen tekeminen on ollut sekä itselleni että monille kanssaopiskelijoilleni haastavaa. Positioni kautta kuulun siis selvästi myös itse tutkimaani ryhmään, ja myös omalla kohdalla olen joutunut pohtimaan paljon urasuunnitteluun liittyviä kysymyksiä. En siis voi väittää tarkastelevani ilmiötä ulkopuolisen näkökulmasta. Sekä haastatteluaineistoa kerätessäni että analysoidessani olen kuitenkin pyrkinyt pysymään mahdollisimman avoimena nimenomaan aineistosta nouseville havainnoille ja tekemään vain sellaisia johtopäätöksiä, jotka ovat keräämäni aineiston pohjalta perusteltavissa. Haastattelutilanteessa pyrin antamaan äänen nimenomaan haastateltaville puhumalla itse mahdollisimman vähän. Laadullisen asennetutkimuksen mukaisesti tarjosin haastateltavien kommentoitavaksi tarvittaessa myös esimerkiksi ymmärrystarkistuksia varmistaakseni haastateltavien argumentointiin liittämiä merkityksiä. Tulosten raportoinnissa puolestaan olen pyrkinyt mahdollisimman selvästi osoittamaan tehtyjen tulkintojen ja johtopäätösten rakentumista nimenomaan aineiston pohjalta. Tulkintojen uskottavuuden lopullinen arviointi jää kuitenkin lukijalle.

Tutkimusetiikan osalta ihmistieteissä tulee Kuulan (2011) mukaan kiinnittää erityistä huomiota ihmisarvon kunnioittamista ilmentäviin normeihin, joihin kuuluvat tutkittavien itsemääräämisoikeus, vahingon välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuoja. Haastatteluun osallistuminen perustui täysin vapaaseen tahtoon eli kaikki haastateltavat ilmoittivat itse halukkuudestaan osallistua haastatteluun. Ennen haastattelun alkua haastateltaville kerrottiin ja he saivat luettavakseen kuvauksen tutkimuksen tavoitteesta ja aineiston käytöstä sekä yhteystiedot, mikäli heillä on kysyttävää laajempaan tutkimushankkeeseen

liittyen (ks. liite 1). Kuvauksessa haastateltaville myös kerrottiin, että heillä on mahdollisuus keskeyttää haastattelu missä tahansa vaiheessa ja he allekirjoittivat kirjallisen suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta ja aineiston käytöstä kuvattuun tarkoitukseen.

Sekä haastattelutilanteessa että tulosten raportoinnissa on mahdollisuuksien mukaan pyritty myös välttämään vahingon aiheuttamista haastateltaville (ks. Kuula 2011).

Haastattelutilanteessa korostettiin, ettei virikkeisiin ole oikeita tai vääriä vastauksia ja haastateltavien annettiin kommentoida väittämää vapaasti. Pro gradun tapaan lähestyä opiskelijoiden puhetta tilannesidonnaisena ja vuorovaikutteisena ilmiönä sisältyy se, ettei myöskään analyysin osalta pyritä tekemään yksilöä ja esimerkiksi tämän ajatuksia koskevia päätelmiä. Toimijuuden rakentumista on pyritty tarkastelemaan puheen tasolla ja olettaen, että kunkin haastateltavan puheessaan rakentama kuvaus omasta toimijuudesta on vain yksi mahdollinen toimijuuden versio, joka rakentuu suhteessa tarjottuun virikeväittämään.

Kuulan (2011) mukaan ihmistieteissä on kuitenkin vaikea ennakolta täysin arvioida sitä, miten raskaana tutkimukseen osallistujat lopulta osallistumisen kokevat. Urasuunnittelun ja omien urataitojen pohdinta on voinut olla opiskelijoille raskasta, vaikka toisaalta se on voinut tarjota heille myös hyödyllisiä uusia näkökulmia. Haastattelun jälkeen useampi opiskelija antoi kuitenkin haastattelijalle positiivista palautetta virikkeistä ja kertoi, että väittämien pohdinta oli heille mielenkiintoista ja ajankohtaista.

Lopulta haastateltavien yksityisyys ja tietosuoja on pyritty varmistamaan käsittelemällä ja säilyttämällä aineistoa huolellisesti. Suoria tunnisteita (nimi, osoite, kuva, syntymäaika, henkilötunnus) ei haastateltavilta haastattelutilanteessa edes kysytty ja äänitallenteet ja yhteystiedot niille haastateltaville, jotka toivoivat saavansa valmiin pro gradun luettavakseen sen valmistumisen jälkeen tuhotaan pro gradun julkaisun ja postituksen jälkeen. Koska haastatteluaineisto sisälsi paljon tietoa yksittäisten vastaajien työhistoriasta, valinnoista jne. anonymisoitiin aineisto litterointivaiheessa siten, että myös epäsuorat tunnisteet pyrittiin korvaamaan yleisemmillä niitä kuvaavilla sanoilla kuten ”sivuaine” tai ”tietty työnantaja”. Tässä vaiheessa kuitenkin käytettiin harkintaa sen suhteen, ettei muutos liikaa vaikuta aineiston laatuun. Kuvaamalla esimerkiksi opiskelijoiden tavoitteita ja

valintoja riittävän yleisellä tasolla tulosten raportointivaiheessa on edelleen pyritty varmistamaan, ettei yksittäistä vastaajaa ole mahdollista tunnistaa. Suhteellisen pienestä pääainekohtaisesta opiskelijamäärästä johtuen, kaikista esitetyistä sitaateista on jätetty pois tunnistamista helpottavat tiedot kuten pääaine ja sukupuoli. Haastateltaviin viitataan tunnisteilla H1, H2 ja niin edelleen. Haastattelutilanteessa haastateltavat ovat myös pystyneet vaikuttamaan siihen, millaisia tietoja he ovat itsestään antaneet ja miten tarkkaan he ovat kuvanneet esimerkiksi työhistoriaansa. (ks. Kuula 2011.)

6.4 Lopuksi

Urasuunnittelu muuttuvan työn kontekstissa näyttäytyy relationaalisen sosiaalipsykologian näkökulmasta monimerkityksisenä ilmiönä, josta puhuttaessa konkreettisia opintojen aikaisia valintoja arvotetaan suhteessa esimerkiksi tavoitteisiin, arvioihin tulevasta työllistymisestä sekä moniin muihin toimijoihin ja kulloiseenkin kontekstiin. Vaikka vastuu työllistyvyydestä ja sen kehittämisestä nähdäänkin kulttuurissamme olevan yksilöllä, linkittyy urasuunnittelu vahvasti yhteiskunnan ja työelämän rakenteisiin ja niistä tehtyihin tulkintoihin sekä kulloiseenkin sosiaaliseen kontekstiin. Vaikka tämä pro gradu tarjoaa vain pienen näkökulman kompleksiseen ilmiöön, tuo se toivottavasti osaltaan näkyväksi sitä millaisena urasuunnittelun odotukset opiskelijoille näyttäytyvät, miten odotuksiin voidaan pyrkiä vastaamaan ja millaisia haasteita opiskelijat urasuunnitteluun liittävät. Erityisesti muuttuvan työn kontekstissa perinteinen käsitys työllistyvyyden parantamisesta näyttää vastaavan vain osan opiskelijoiden tapaa suunnitella ja ohjata omaa uraansa. Tavoiteorientoituneiden ja hyödyllisten valintojen teon rinnalla myös joustavammat tavat toteuttaa urasuunnittelua näyttävät toimivan osalla opiskelijoista hyvin. Oman osaamisen tunnistaminen ja asiantuntijuuden aktiivinen reflektointi näyttäytyvät olennaisina erityisesti suhteessa työelämän muutokseen ja epävarmuuteen.

Opiskelijoiden urasuunnittelu ei myöskään sijoitu vain yliopistokontekstiin, vaikka se oman kysymyksen asetteluni pohjalta korostuikin. Jatkossa mielenkiintoista olisikin selvittää esimerkiksi sitä, millaisia merkityksiä erilaiset sosiaalisen median työelämään keskittyneet

keskusteluryhmät saavat osana ammatillisen identiteetin rakentamista tai millaisena erilaiset verkostoitumista tukevat tapahtumat ja vaikkapa ammattiliittojen tai opiskelijayhdistysten järjestämät mentoroinnit näyttäytyvät suhteessa opiskelijoiden urasuunnitteluun. Sirpaloituvien ja yksilöllisten urien kontekstissa myös tavat ymmärtää ja toteuttaa urasuunnittelua voivat olla hyvin moninaisia.

LÄHDELUETTELO

AKAVA (2019). Työttömyyskatsaus syyskuu 2019. (Julkaistu 26.9.2019) luettu 17.10.2019. <https://akavaworks.fi/wp-content/uploads/sites/2/2019/09/Korkeakoulutettujen-ty%C3%B6tt%C3%B6mien-m%C3%A4%C3%A4r%C3%A4-edellisvuotta-alhaisemmalla-tasolla-mutta-nousu-alkanut-Ty%C3%B6tt%C3%B6myyskatsaus-syyskuu-2019.pdf>

Alasuutari, P. (2011). Laadullinen tutkimus 2.0 (4. uudistettu painos). Tampere: Vastapaino.

Andrews, J. & Higson, H. (2008). Graduate Employability, 'Soft Skills' Versus 'Hard' Business Knowledge: A European Study. *Higher Education in Europe*, 33(4). 411-422.

Bellah, R. N., Madsen, R., Sullivan, W. M., Swidler, A., Tipton, S. M. (1996). *Habits of the heart: Individualism and commitment in American life* (uudistettu painos). Berkeley: University of California Press.

Bridgstock, R. (2009). The graduate attributes we've overlooked: Enhancing graduate employability through career management skills. *Higher Education Research & Development*, 28 (1), 31-44.

Brown, P., Hesketh, A. & Williams, S. (2003). Employability in a Knowledge-driven Economy. *Journal of Education and Work*, 16(2), 107-126.

Burr, V. (2003). Social constructionism (2. painos). London: Routledge.

Carver, E., Itkonen, L., Kanninen, M-R. (2014) Tulevaisuus tässä ja nyt – Työelämäorientaatio Helsingin yliopistossa 10 vuotta. (Helsingin yliopiston urapalvelut.)
Luettavissa: <http://www.helsinki.fi/urapalvelut/materiaalit/raportti/TEO/>

Dufva, M., Halonen, M., Kari, M., Koivisto, T., Koivisto, R., Myllyoja, J. (2017). Kohti jaettava ymmärrystä työn tulevaisuudesta. Valtioneuvoston kanslia: Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 33/2017.

Edley, N. (2001): Analysing Masculinity: Interpretative Repertoires, Ideological Dilemmas and Subject Positions. Teoksessa: Wetherell, M., Taylor, S., Yates, S. J. (toim.), *Discourse as Data: A Guide for Analysis* (s. 189-227). London: Sage.

Emirbayer, M. (1997). Manifesto for a Relational Sociology. *American Journal of Sociology*, 103 (2), 281–317.

Emirbayer, M., & Mische, A. (1998) What is Agency? *American Journal of Sociology*, 103 (4), 962–1023.

Fallows, S., & Steven, C. (2000). Building employability skills into the higher education curriculum: a universitywide initiative, *Education + Training*, 42 (2), 75-83.

Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Garden City: Doubleday Anchor.

Helsingin yliopiston urapalvelut. Urataitomalli - opinnot ja ura –verkkokurssi.
<https://www.helsinki.fi/fi/unitube/video/6dc15212-dd0a-4129-bcd3-596b92a511c3>

Hinchliffe & Jolly (2011): Graduate Identity and employability. *British Educational Research Journal*, 37 (4), 563-584.

Kanniainen (2014). Työmarkkinoiden aalloilla: ajelehtia vaiko navigoida? Elinikäisen oppimisen verkkolehti. Luettavissa:
<https://verkkolehdet.jamk.fi/elo/2014/08/25/tyomarkkinoiden-aalloilla-ajelehtia-vaiko-navigoida/>
<https://verkkolehdet.jamk.fi/elo/2014/08/25/tyomarkkinoiden-aalloilla-ajelehtia-vaiko-navigoida/>

Kirves (2014): Perceived employability: antecedents, trajectories and well-being consequences. (Acta Universitatis Tamperensis 1925). Tampere: Tampere University Press.

Krumboltz, J. D. (2009). The Happenstance Learning Theory. *Journal of Career Assessment*, 17 (2), 135-154.

Kuula, A. (2011). Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. (2. uudistettu painos). Tampere: Vastapaino.

Lehti, M. (2014). Esipuhe. Teoksessa: Tulevaisuuden urapolut. Korkeakoulutettujen ohjaus muuttuvassa työelämässä. toim. Haataja, S., Lehti, M., Metsävuori, L., Poutanen, T., Ritvanen, J-M., Viitaniemi, S. (s. 13-17). Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Lock A., & Strong T. (2010). Social constructionism: Sources and stirrings in theory and practice. Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press.

Mitchell, K. E., Levin, A. S., Krumboltz, J., D. (1999). Planned Happenstance: Constructing Unexpected Career Opportunities. *Journal of Counseling & Development*, 77(2), 115-124.

Morrison (2014): “You have to be well-spoken”: students’ views on employability within the graduate labour market. *Journal of Education and Work*, 27 (2), 179-198.

Pool, L. D. & Sewell, P. (2007). The key to employability: developing a practical

model of graduate employability. *Education + Training*, 49 (4), 277-289.

Pursiainen (2019). Työmarkkinatutkimus 2018. (Yhteiskunta-alan korkeakoulutetut ry).
Luettavissa: <https://www.yhteiskunta-ala.fi/site/assets/files/1201/tmt2018.pdf>

Qureshi, A., Wall, H., Humphries, J. & Bahrami Balani, A. (2016). Can personality traits modulate student engagement with learning and their attitude to employability? *Learning and Individual Differences*, 51, 349-358.

Rouhelo, A. (2014). Monimuotoistuvat urapolut. Teoksessa: Tulevaisuuden urapolut. Korkeakoulutettujen ohjaus muuttuvassa työelämässä. toim. Haataja, S., Lehti, M., Metsävuori, L., Poutanen, T., Ritvanen, J-M., Viitaniemi, S. (s. 13-17). Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Savickas, M. L. (2012). Life Design: A Paradigm for Career Intervention in the 21st Century. *Journal of Counseling & Development*, 90 (1), 13-19.

Saunders, V. & Zuzel, K. (2010). Evaluating Employability Skills: Employer and Student Perceptions. *Bioscience Education*, 15 (1), 1-15.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2012): Korkeasti koulutettujen palvelut työryhmän loppuraportti. Luettavissa: <https://docplayer.fi/1282101-Korkeasti-koulutettujen-palvelut-tyoryhman-loppuraportti.html>

Tuominen, Visa (2013). Maistereiden työllistyvyys. (Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Social Sciences and Business Studies 57). Tampere: Suomen yliopistopaino.

Tuononen, T. (2019) Employability of university graduates: The role of academic competences, learning and work experience in the successful transition from university to working life. (Helsinki Studies in Education 46). Helsinki: Unigrafia.

Tomlinson, M. (2012): Graduate Employability: A Review of Conceptual and Empirical Themes. *Higher Education Policy*, 25 (4), 407-431.

Urasuunnittelukoulutus HY:ssä. Haettu osoitteesta:

<https://www.slideshare.net/litkonen/urakoulutusten-esittely-120517>

Vesala, K. M. (2005). Asiakaskunnan rakenne ja yrittäjäidentiteetin rakennuspuut – Monialaisten maatilayrittäjien vaikutusmahdollisuudet markkina-areenalla. Helsinki: Helsingin yliopiston Sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 1/2005.

Vesala, K. & Rantanen, T. (2007). Laadullinen asennetutkimus: lähtökohtia, periaatteita, mahdollisuuksia. Teoksessa: K. Vesala & T. Rantanen (toim), Argumentaatio ja tulkinta. Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa (s. 11-62). Helsinki: Gaudeamus.

Yorke, M. (2006). Employability in Higher Education: What it is – What it is not. York: Higher Education Academy.

LIITTEET

Liite 1: Kuvaus tutkimuksesta ja suostumuslomake

- Pro gradussani tarkastelen opiskelijoiden argumentointia työelämään siirtymisestään.
- Haastattelu liittyy laajempaan tutkimushankkeeseen, jossa tutkitaan sosiaalitieteiden opiskelijoiden työllistymiseen ja työelämään siirtymiseen liittyviä kysymyksiä.
 - o Lisätietoa hankkeesta voi tiedustella Miira Niskalta: miira.niska@uta.fi
- Tutkittavien henkilöllisyys pidetään luottamuksellisina ja aineistoa käsitellään niin, ettei yksittäistä haastateltavaa ole mahdollista tunnistaa.
- Haastattelun kesto on arviolta noin 1 tunti, ja haastattelu koostuu virikeväittämien kommentoinnista.
- Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja haastattelun voi halutessaan keskeyttää koska tahansa.
- Halutessaan kopion valmiista pro gradusta saa sähköpostitse sen valmistuttua.

Mikäli haluat kopion pro gradusta, kirjoita tähän sähköpostiosoitteesi:

Allekirjoittamalla vahvistan, että olen tutustunut tutkimuskuvaukseen ja haastatteluani saa käyttää edellä kuvattuun tarkoitukseen.

Allekirjoitus ja nimen selvennys

Paikka ja aika

Liite 2: Haastattelurunko

Virike 1: Urataitomalli.

Helsingin yliopiston urapalvelut hahmottavat työllistymiseen tarvittavan neljänlaisia taitoja: itsetuntemusta, omien vaihtoehtojen tuntemusta, opintoja ja uraa koskevien päätösten tekoa ja toiminnan suunnittelua sekä erilaisten asiakirjojen tekoa. Mitä mieltä olet urataitomallista?

Helsingin yliopiston urataitomalli:
 muokattu soveltaen Sampson J. & al. (2004) mallin pohjalta ja A. G. Wattsin DOTS-mallista.

- Virike 2: Pidän itseäni sosiologina / yhteiskuntapoliitikkona
- Virike 3: Olen hyvä verkostoitumaan
- Virike 4: Olen tietoinen osaamisestani ja vahvuuksistani
- Virike 5: Tiedän mitä haluan tulevalta työltäni
- Virike 6: Tiedän millaisia mahdollisuuksia työelämässä on ja mihin itse tähtään

- Virike 7: Teen opintojeni yhteydessä tietoisia valintoja, joilla ohjaan tulevaisuuttani
- Virike 8: Uskon, että työllistyminen valmistumisen jälkeen on minulle helppoa